

GORBAÇOV, YELTSİN ve PUTİN/MEDVEDEV YÖNETİMLERİNİN BİR DIŞ POLİTİKA ARACI OLARAK KATIN KATLIAMI SÖYLEMİ

Utku YAPICI*

ÖZ

İkinci Dünya Savaşı yıllarında yaşanan Katın Katliamı'nı farklı boyutlarıyla ele alan geniş bir literatür mevcuttur. Buna rağmen, Gorbaçov yönetiminde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB); Yeltsin ve Putin/Medvedev yönetimlerinde Rusya Federasyonu'nun (RF) Katın Katliamı'nda Sovyet sorumluluklarını kabul etmelerinin nedenleri literatürde sistematik bir şekilde çözümlenmemiştir. Bu makale, Gorbaçov, Yeltsin ve Putin/Medvedev iktidarlarının, Katın Katliamı'nda Sovyet sorumluluğunu kabul etmelerinin ardındaki politik, ekonomik ve stratejik nedenlere odaklanmıő, makalede Katın açılımlarının bir diő politika aracı olarak tasarlandığı savlanmıőtır. Gorbaçov, Yeltsin ve Putin/Medvedev yönetimlerinde Katın konusunda açılımlardan vazgeçildiği zaman dilimleri de bulunmaktadır. Bu makale aynı zamanda Katın açılımlarının terk edilme nedenlerini açığa çıkarmayı hedeflemiştir. Çalışmada SSCB'de Gorbaçov döneminde gerçekleştirilen Katın açılımının temel nedeni Polonya'yı kaybetme endişesi, RF'de Yeltsin döneminde gerçekleştirilen açılımın temel nedeni ise Yeltsin'in Batı'ya yöneliői olarak değerlendirilmiştir. Putin/Medvedev dönemindeki açılım ise Polonya topraklarına yerleştirilmesi ön-görülen füze savunma sisteminin gereksizliğini kanıtlamak amacıyla iliőkilendirilmiştir. 2003 yılından itibaren RF'nin Katın konusunda sorumluluğu reddetme şeklinde özetlenebilecek geleneksel politikaya dönüş yaptığı gözlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Polonya, SSCB, Rusya Federasyonu, Katın, katliam.

ABSTRACT

There is a tremendous volume of literature dealing with the Katyn Massacre of the Second World War on different dimensions. However, the reasons behind the Gorbachev, Yeltsin, and Putin/Medvedev administrations' acceptance of the Soviet responsibility in the Katyn Massacre have not been systematically analyzed. This article focuses on the political, economic and strategic reasons behind the acceptance of Soviet responsibility by the Gorbachev, Yeltsin and Putin/Medvedev administrations in the massacre. It is argued that, Katyn initiatives were designed as a foreign policy tool by those ad-

* Doç. Dr., Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli İİBF Uluslararası İliőkiler Bölümü, Aydın,
ORCID: 0000-0003-2339-4404, E-posta: uyapici@adu.edu.tr.

ministrations. There were also periods under Gorbachev's, Yeltsin's and Putin/Medvedev's leadership in which the Katyn initiatives were abandoned. This article also aims to reveal the reasons for the abandonment of the Katyn initiatives. According to the article, the main reason for the Gorbachev's Katyn initiative was the fear of losing Poland, and the main reason for Yeltsin's Katyn initiative was his pro-Western foreign policy. Lastly, Putin/Medvedev administration's Katyn initiative was associated with the aim of proving the needlessness of a missile defense system to be deployed in Poland. It has been observed that since 2003, the Russian Federation has returned towards a traditional policy of denial of its responsibility in the Katyn massacre.

Keywords: Poland, USSR, the Russian Federation, Katyn, massacre.

13 Nisan 1943 günü, Nazi Almanyası Propaganda Bakanı Paul Joseph Goebbels'in sıkı kontrolünde bulunan, bu nedenle *Goebbelsche Radio* (Goebbels'in Radyosu) olarak da anılan *Berlin Radyosu*'nda Polonya ve SSCB'yle ilintili önemli bir anons yapıldı. Anonsta, o tarihlerde Nazi güçlerinin işgali altındaki, bugünkü Batı Rusya'da Beyaz Rusya sınırına yakın bir konumda bulunan Smolensk bölgesindeki Katın Ormanı'nda yaklaşık 10 bin kişilik bir toplu mezarın bulunduğu bilgisi paylaşıyordu. Radyo, katliama uğrayanların Polonyalı subaylar olduğu görüşüne de yer veriyordu¹.

Anons, önemli bir tarihsel dönemecin hemen ardından gerçekleşmekteydi. 1943 Şubatında Stalingrad Savaşı'nın sonuçlanmasıyla Asya içlerine doğru Alman ilerleyişi durdurulmuş, II. Dünya Savaşı'nın seyri değişmişti. Ayrıca, SSCB'nin Batı Avrupa ile kurduğu ittifak ilişkisi ve Stalingrad Zaferi, Batı'daki SSCB algısını önemli ölçüde olumluya çevirmiş, Stalin ve Sovyet sistemine artan oranda saygı duyulmasına yol açmıştı (Kahn 2017: 229). Bu koşullar altında Nazi Almanyası'nın savaşın seyrini kendisi adına olumluya çevirmesinin tek yolu SSCB ile Batılı müttefiklerinin arasında bir bölünme yaratmaktı (Furr 2013: 97). Katın anonsu tam da bu hedefe erişmek için kullanılacak Nazi propagandasını ateşleyen fitil oldu.

13 Nisan 1943 tarihinde başlayan Katın merkezli propaganda sürecinde Goebbels'in temel argümanı bu katliamın failinin komünizm-semitizm ittifakı olduğuydu (Thacker 2009: 258). Goebbels bir taraftan Katın'da katliamı gerçekleştirenlerin arasında Yahudilerin de olduğu iddiasıyla anti-Semitist politikalarına Avrupa'da destek arıyor, diğer taraftan da katliamın SSCB tarafından gerçekleştirildiği iddiasıyla SSCB'nin Batı dünyası ve Polonya gözünde itibarını zayıflatmaya ve böylelikle Nazi karşıtı bloğu parçalamaya çalışıyordu². Goebbels, 15 ve 17 Nisan 1943 tarihli günlük yazıla-

¹ "Das Geheimnis...". Katın'daki toplu mezarlar ile ilgili istihbaratı ilk edinen ve merkeze ileten komutanın kim olduğu tartışmalıdır. Bu kişinin Nazi ordusunda irtibat subayı Rudolf von Gersdorff olduğu görüşü literatürde ağırlık kazanmıştır. Gersdorff'un Mart 1943'te Hitler'e bir dizi başarısız suikast girişiminde bulunmuş, ancak deşifre olmadığı için ordudan atılmamış bir subay olması dikkat çekicidir. Bkz. (Cienciala et al. 2007: 496; Kramer 2012: 14).

² Goebbels bu politikada son tahlilde başarısız oldu. İngiltere'deki sürgündeki Polonya hükümetinin başkanı General Wladyslaw Sikorski'nin Uluslararası Kızıl Haç'a iddiaların araştırma-

rında Yahudilik ile Katın'ı ilişkilendirme emrini Hitler'den aldığını ifade etmekteydi (Irwing 2012: 430, 664). Nazi propagandası, diğer taraftan, Nazi işgaline uğrayan *Volynia* bölgesinde Nazilerin desteğiyle Ukrayna etnik milliyetçisi Stepan Bandera'nın örgütlediği Ukrayna İsyân Ordusu'nun, Polonyalılara karşı 1943 baharında giriştiği katliamın (Gertjeanssen 2013: 692-693)³ üstünü örtmek için de kullanılmaya çalışıldı. İronik bir biçimde, katliamcılar katliamlarının üstünü örtmek için başkalarının katliamlarını gün yüzüne çıkarttıklarını iddia ediyorlardı (Ledford 2012: 577-589).

Polonyalıların kaybolduğu 1941 Eylülünden 1943 Martına kadar SSCB yönetimi Polonyalıların akıbetleri ile ilgili bir bilgisinin olmadığı iddiasını yinelerken, radyo anonsunun gerçekleştiği 13 Nisan 1943'ten itibaren, katliamın failinin Naziler olduğu tezini seslendirmeye başladı (Guryanov 2012: 697). SSCB yönetimleri, Mihail Gorbaçov iktidarına kadar aynı tezi savunmayı sürdürdü. Gorbaçov ile birlikte SSCB, Yeltsin ve Putin/Medvedev iktidarlarında RF, katliamdaki Sovyet sorumluluğunu kabullenen bir yaklaşımı benimsedi.

Katın Vakası ile ilgili farklı dillerde yayımlanmış ve vakayı farklı boyutlarıyla ele almış geniş bir literatür mevcuttur (Örneğin bkz. Zawodny 1962; Paul 1991; Maresch 2010; Kadell 1991; Kaiser 2002; Abarinov 1991; Lebedeva 1994). Ancak literatürde, Gorbaçov döneminde başlayıp, günümüz RF yönetimi tarafından sürdürülen Katın Vakası'ndaki Sovyet sorumluluğunun kabulü politikasının nedenleri sistematik bir biçimde çözümlenmemiştir. Bu çalışma, Gorbaçov, Yeltsin ve Putin/Medvedev iktidarlarının Katın konusunda geleneksel Sovyet "sorumluluğu reddetme" tezinden uzaklaşıp, "sorumluluğu kabul" politikasına geçişlerinin nedenlerine odaklanmakta, böylelikle ilgili literatürdeki boşluğu doldurmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda, çalışmada ilk olarak Katın Vakası üzerine geleneksel Sovyet tezleri kısaca özetlenecek, ardından Gorbaçov, Yeltsin ve Putin iktidarlarının Katın konusundaki resmi yaklaşımları aktarılıp, bu yaklaşımların geliştirilmesine yol açan faktörler çözümlenecektir.

Gorbaçov'a Kadar Sovyet Politikası: Katın'da Sorumluluğun Reddi

Berlin Radyosu'nun yayınının ardından Katın Vakası ile ilgili resmi Sovyet tezi, Polonyalı esirlerin ölüm nedenini araştırmak üzere kurulan ve *Burdenko Komisyonu* olarak bilinen devlet komisyonunun 25 Ocak 1944'te tamamlanan raporuna dayanarak oluşturulmuştur. Komisyon raporuna göre Naziler Smolensk yakınlarındaki üç Sovyet kampında kontrolü ele geçirdikten sonra, bu kamplarda alıkonan Polonyalı savaş esirlerini 1941 yılının yaz ve sonbahar aylarında öldürmüşlerdir. Dolayısıyla katliamın sorumlusu Nazi güçleridir (Guryanov 2012: 697). Rapora göre, Smolensk'in Nazilerin işgali-

sı talebiyle yapmış olduğu başvurunun ardından Stalin yönetimi Sikorski ile diplomatik ilişkileri kesti. Ancak Goebbels'in "Yahudilerin vassalı" olarak tanımladığı Churchill'in, Sovyetlerin katliamdaki sorumluluğu iddiasını reddetmesi, Goebbels'in hedefine ulaşmasını imkânsızlaştırdı. (Irwing 2012: 429-430).

³ Stepan Bandera hakkında ayrıntılı bir çalışma için bkz. (Rossolinski-Liebe 2014).

ne uğradıkları tarihin öncesinde, Polonyalı savaş esirleri bölgenin batı kesimlerinde yol yapımında çalıştırılmıştır. Rapor, esirlerin Nazi işgalinin gerçekleştiği tarihe kadar hayatta olduklarını, onları yol yapım çalışmalarını yürüttükleri süreç içinde gözlemleyen birçok tanığın ifadesine yer vererek kanıtlamaya odaklanmıştır (Burdenko 1944: 6, 9-10). Ayrıca, Nazi işgalcilerinin Polonyalıları beraberlerinde götürdükleri ve Eylül 1941’de Katın Ormanı’nın bir bölümünü oluşturan *Kozy Gory*’den gelen seri kurşun seslerinden Polonyalıların öldürüldüklerinin anlaşıldığı da tanık ifadelerinde yer bulmuştur (Burdenko 1944: 12-26).

Burdenko Komisyonu Raporu, daha sonra İkinci Dünya Savaşı Alman savaş suçlularını yargılamak üzere kurulan Nuremberg Askeri Ceza Mahkemesi’nde, savaşın galip devletlerince atanan dört başsavcıdan biri olan Sovyet askeri başsavcı General Roman Rudenko tarafından gündeme getirilmiştir. Sovyet başsavcı Katın Vakası’nı Alman Faşist işgalcilerin giriştiği en önemli suç eylemlerinden biri olarak tanımlayarak, Mahkeme’nin Katın konusunu da Alman savaş suçları kapsamında değerlendirmesini talep etmiştir (Jasudowicz ve Fordonski 2012: 15-16). Galip devletlerce atanmış yargıçlar tarafından alınan kararda, Katın Vakası ile ilgili hiçbir vurgu yer almamış, böylelikle olaydaki Nazi sorumluluğuna dair bir karar verilmemişken, Sovyet sorumluluğuna yer veren bir vurgudan da kaçınılmıştır (Bazyler 2006: 50).

Hruşov’un iktidarı yıllarında da, onun “Stalin kültünü” yıkma politikasına rağmen⁴, Katın konusunda Stalin’in sorumluluğu ile ilgili bir eleştiriyi görmek mümkün değildir (Jasudowicz ve Fordonski 2012: 16). SSCB’nin Katın politikasıyla ilgili en ilginç ataklarından biri ise Leonid Brejnev döneminde 1960’lı yılların sonunda atılmıştır. Bu bağlamda, 1969 yılında, İkinci Dünya Savaşı sırasında Nazi güçleri tarafından tamamen yakılan 628 Belarus köyünü temsilen Hatın (*Хатынь*) köyüne büyük bir anıt yapılmıştır (“Memorial ‘Hatın’” 2017). Hatın ile Katın’ı (*Катынь*) birbirine bağlayan şey, sözcüklerin Batılı dillerdeki telaffuzlarındaki büyük benzerliktir. Kiril alfabesinde yer alan h (х) harfinin Latin alfabesini kullanan Hint-Avrupa dil ailelerindeki karşılığı “Kh” olmuştur. Sonuç olarak, aslında farklı telaffuzlara sahip olan Hatın ve Katın, Batı Avrupa dillerinin çoğunda aynı biçimde telaffuz edilmiştir. Sözkonusu telaffuz benzerliğinden yararlanan Sovyet yönetimi, Katın’ı Hatın ile gündemden düşürme politikası izlemiştir. Hatta 1974 yılında SSCB ziyareti sırasında ABD Başkanı Richard Nixon, SSCB yönetimi tarafından Hatın’ı ziyarete yönlendirilmiş, bu durum The New York Times’te “Nixon Sovyet Anıtı Khatyn’ı Gördü, Katyn Ormanını Değil” manşetiyle eleştirilmiştir (“Nixon Sees...” 1974; Jasudowicz ve Fordonski 2012: 16-17).

⁴ Bu politikanın temelleri 25 Şubat 1956 tarihinde gerçekleşen Sovyetler Birliği Komünist Partisi 20.Kongresi’ndeki gizli oturumda atılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. (North 1988: 289-302).

Gorbaçov Dönemi: Bürokratik Merkezîyetçiliğe Saldırı ve Polonya'nın Kaybedilmemesi İçin Katın Açılımı

Joseph Gibbs'in belirttiği gibi, Gorbaçov, Stalin'e isnat edilen suçların açıkça tartışılması yoluyla Sovyetler Birliği Komünist Partisi'ndeki Stalin ile özdeşleştirdiği "bürokratik merkezîyetçiliğe" saldırı (Gibbs 1999: 60) ve bu yolla iktidarını sağlamlaştırma stratejisi izlemiştir. Bu kapsamda 2 Kasım 1987'de gerçekleştirilen Bolşevik Devrimi'nin 70. Yıldönümü kutlamalarında, Stalin'in ve yakın çevresinin "büyük ve bağışlanamaz" kitlesel baskı ve kanunsuzluk örnekleri sergilediğini ifade etmiştir (Semidesyatletiyeye Velikoy... 1988: 24). Gorbaçov ayrıca, Hruşov ile birlikte başlayan ancak 1960lardan itibaren durma noktasına gelen Stalin'in eylemleri ile ilgili araştırmaları yeniden başlatmak üzere Politbüro tarafından özel bir komisyonun görevlendirildiğini ilan etmiştir (Semidesyatletiyeye Velikoy... 1988: 24-25; Taubman 1987). Gorbaçov'un yukarıda ifade edilen politikayı geliştirmesinin bir diğer nedeni, SSCB'nin başat cumhuriyeti olan Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti'nin (RFSC) olası bağımsızlık ilanından çekinmesidir. Bu bağlamda, Gorbaçov'un Stalin'i tartışmaya açan söylemi, Moskova Komünist Partisi Birinci Sekreteri Boris Yeltsin'in vaad edilen değişimin ağır temposu eleştirisine ve istifa tehdidinde (Brown 1997: 70; Taubman 1987) verilen bir taviz anlamına gelmiştir.

Henüz 2 Kasım 1987'deki tarihi konuşmasını yapmadan önce, Nisan 1987'de Gorbaçov'un Katın açılımı sınırlı bir düzeyde de kalsa başlamıştır. Polonya Komünist Partisi Birinci Sekreteri Wojciech Jaruzelski 24 Nisan 1987'deki Moskova ziyareti sırasında "geçmişin SSCB-Polonya ilişkilerine gölge düşürdüğünü ve tarihsel sorunların yeniden ele alınmasını" ifade etmiş ve bunun üzerine Polonya yönetiminin inisiyatifıyla Polonya ile SSCB arasında "İdeoloji, Bilim ve Kültür Sahalarında İşbirliği Deklarasyonu" imzalanmıştır. Deklarasyonda geçen "...[ilişkilerin] tüm süreçleri, trajik olanları da içerecek biçimde nesnel, doğru bir yoruma kavuşturulmalıdır..." ifadesi Katın Katliamı'nın faillerinin araştırılması için bir niyet bildirimi anlamına gelmektedir. Bu niyet bildirimi Şubat 1988'de bir Polonya resmi heyetinin Moskova ziyaretinde ve Temmuz 1989'da Gorbaçov'un Polonya ziyaretinde de tekrarlanmış, ancak bu konuda somut bir adım atılmamıştır (Gorska 2010: 150-151).

Glasnostun getirdiği açıklık ve özgürlük ortamı ile birlikte Gorbaçov'un 2 Kasım 1987'de açıkça ifade ettiği Stalin eleştirisi, SSCB'yi oluşturan cumhuriyetlerde olduğu kadar Doğu Bloğu'nun diğer devletlerinde de etkisini kısa sürede göstermiştir. Polonya'da 13 Nisan 1943'dan 1980lerin sonuna kadar geçen süreçte, Komünist Parti iktidarının Katın Katliamı'nın sorumlusu olarak Nazi Almanyası'nı işaret eden bir resmi tarih tezi geliştirmesine⁵

⁵ Sözkonusu tarih tezi en somut bir biçimde 1953'te Boleslaw Wojcicki tarafından yazılan "Katın Gerçeği" (*Prawda o Katyniu*) adlı kitapta görülebilir. Bkz. (Jasudowicz ve Fordonski, 2012: 16). Bu yaklaşım, Polonya'da sembolleştirme süreçlerinde etkisini göstermiştir. Örneğin 1985 yılında Polonya Komünist Yönetimi, Varşova'daki *Powazkowski Mezarlığı*'na Nazileri Katın Katliamı'nın sorumlusu olarak gösteren bir heykel dikmiştir. bkz.(Etkind, et.al. 2012: 5).

ve bu konuyu tartışma dışı bırakmasına rağmen, Polonya halkında Sovyetlerin sorumluluğu düşüncesi diri kalmayı başarabilmişti. *Glasnost*ün olanak tanıdığı yeni koşullarda Polonya'da Katın Katliamı'nın faileri konusunda toplumsal düzlemde yaşanan tereddüt görünür hale gelmiştir. Temmuz 1988'de Gorbaçov'un Polonya ziyaretinde de kamuoyu beklentilerini karşılayacak somut bir adımın atılmaması üzerine Katın Katliamı'nın sorumlularını saptamak için Polonya hükümetinin tek taraflı bir biçimde soruşturmaya başlamasını talep eden kitle gösterileri başlamıştır (Miller 2012: 256). Gösteriler, planlanan Haziran 1989 seçimlerinde⁶ Polonya komünistlerine halk desteğinin çok zayıf olacağına bir göstergesi olmuş, bu durumda hem SSCB yönetimi hem de Polonya yönetimi, komünistlerin Polonya'da bir devrim veya seçim yoluyla iktidarı kaybetmelerini önleyebilmek için Katın konusuna neşter vurma gereğini hissetmişlerdir. İlk olarak Gorbaçov Ekim 1988'de Katın'a katliamı simgeleyen bir anıt dikme kararı almış, ancak anıtın Polonyalılarla beraber Naziler tarafından Katın'da öldürülen Sovyet savaş esirlerinin anısına dikileceği açıklaması (Etkind, et.al. 2012: 5), Polonya'da SSCB yönetimine tepkilerin daha da artmasına yol açmıştır (Miller 2012: 256).

Bu koşullar altında Haziran 1989'da Polonya'da yapılan parlamento seçimlerinde Dayanışma (*Solidarność*) hareketinin beklenilenin de oldukça üstünde bir başarı elde etmesi⁷ ve bu büyük başarının etkisiyle parlamentonun alt kanadı *Sejm*'in de 24 Ağustos 1989'da Dayanışma lideri Tadeusz Mazowiecki'nin başbakanlığa atanmasını onaylamak durumunda kalması ("Poland 1989 June-August..." 2017). Gorbaçov'u Polonya politikasında bir hamle yapmaya itmiştir. Gorbaçov, Polonya'yı tamamen kaybetmemek için yeni yönetimi kabullenme ve Katın gibi önemli bir konuda uzun zamandır ihmal edilen Polonya kamuoyundan gelen tepkilere cevap verme politikasına yönelmiştir.

Gorbaçov'un yeni Polonya politikası kapsamında 25 Ekim 1989'da SSCB Dışişleri Bakanı Eduard Şevardnadze Varşova'ya gönderilmiştir. Bu ziyaret, Polonya'nın Macaristan ile birlikte Varşova Paktı Şartı'nda radikal değişiklikler talep edip, bu ülkede üslü Sovyet birliklerinin varlığını sorguladığı bir ortamda gerçekleşmiştir. Şevardnadze, Polonya'nın Pakt içinde kalmasını sağlayabilmek için, paktın askeri yapısında bir değişim, Polonya'nın içişlerine müdahale etmeme, Polonya'nın nakit sıkıntısına rağmen kış

⁶ Komünist hükümetin çok partili seçim tavizinde bulunması önemli ölçüde Dayanışma (*Solidarność*) sendikasının 1988 yılında Polonya genelinde gerçekleştirdiği kitlesel grevlerin başarısına bağlıydı. Bu çerçevede Nisan 1989'da hükümet, hareketin partileşmesi ve parlamento seçimlerine katılmasını yasallaştıran değişiklikleri yaptı ("Solidarity – Polish Organization" 2017).

⁷ Haziran 1989'da yapılan seçimlerde parlamentonun üst kanadını oluşturan Senato'da Dayanışma, 100 koltuktan 99'unu kazandı. Seçim yasaları, parlamentonun alt kanadını oluşturan *Sejm*'de toplam vekil sayısı olan 460'ın % 35'ini (161) muhalif partilerin katıldığı bir yarışa açık hale getirmişti. Dayanışma, katılma hakkına sahip olduğu seçim çevrelerinde koltukların tamamını kazandı ("Tadeusz Mazowiecki" 2017).

aylarında bu ülkeye petrol akışını kesmeme⁸ ve nihayet Katın konusunda yeni adımlar atma konularında vaatlerde bulunmuştur. Şevardnadze Polonya televizyonuna verdiği mülakatta, Katın konusundaki çalışmalarının yeterince hızlı olmamakla birlikte sürdüğünü ifade ederek, Polonya kamuoyundan gelen eleştirileri SSCB'nin dikkate alacağını sinyalini vermiştir (Battiata 1989). Aynı tarihte Gorbaçov da Finlandiya Gezisi sırasında dış politika sözcüsü Gennadi Gerasimov'un Frank Sinatra'nın "I (did) it my way" adlı şarkısından esinlenerek *Sinatra Doktrini* olarak tanımladığı ("Sinatra Doctrine' at..." 1989) Sovyet dış politikasındaki büyük değişimi ilan etmiştir. *Sinatra Doktrini* ile Gorbaçov Yönetimi, Doğu Avrupa devletlerinin kendi yollarını çizebileceklerine "her türlü müdahalenin yasaklanması" sözleriyle olanak tanımış, Polonya ve Macaristan'daki iktidar değişikliklerini zımnen kabullenmiş, Doğu Almanya'daki demokratik değişim sürecini yüreklen-dirmişdir (Fry et.al. 2002: 418).

Şevardnadze'nin 25 Ekim 1989 tarihli Varşova ziyaretinden bir ay sonra Kasım 1989'da gerçekleşen Mazowiecki'nin Moskova ziyareti sırasında da Polonya hükümeti Katın konusunda SSCB'den somut adımlar talep etmiş (Gorska 2010: 153), Katın'ı "tedavi edilmeyen bir yara" olarak tanımlamış, ancak katliamda SSCB'nin sorumluluğuyla ilgili bir iddia ileri sürmemiştir. Katın konusunun çözülmesi gerekliliğinin ortak deklarasyona da yansımaları, görüşmeler sırasında Mazowiecki tarafından sürpriz bir şekilde Varşova Paktı'na üyeliğin Polonya'nın milli çıkarının bir gereği olarak değerlendirilmesinin ("NATO Confidential..." 1989) bir karşılığı olarak değerlendirilebilir.

Gorbaçov'un bu bağlamda attığı en büyük adım Aralık 1989'da, uzmanlığı Katın olan ünlü tarihçi Natalya Lebedeva önderliğindeki üç Sovyet tarihçinin devlet arşivlerinde Katın üzerine araştırma yapmasına olanak tanınması olmuştur. Lebedeva'nın bu görevlendirmeden birkaç ay önce yayımlanan "Saldırganların Koşulsuz Teslimi - İkinci Dünya Savaşı Tarihinden" başlıklı kitabında infazın Nazi güçleri tarafından 1941 yılının Eylül ayında gerçekleştirildiği tezini işlemesi ve resmi tarih tezinin en şiddetli savunucularından biri olması (Lebedeva 1989: 344), araştırmanın nesneliliği ile ilgili Polonya tarafının kuşkuları arttırmıştır. Ancak Lebedeva, 25 Mart 1990 tarihinde *Moskovskiy Novosti* gazetesinde yayımlanan röportajında NKVD (*Narodnyy Komissariyat Vnutrennih Del - İçişleri Halk Komiserliği*) yetkililerinin Katın cinayetlerinden sorumlu olduğunu kanıtlayan arşiv belgelerinden söz etmiştir (Lebedeva 2012). Lebedeva, 26 Ağustos 2000 tarihinde *Sivodniya* gazetesinde yayınlanan yazısında Politbüro'da araştırma sonuçlarının tartışıldığını ve Politbüro'nun almış olduğu bir karar ile bu sonuçların yayımlanmasını yasakladığını; buna rağmen makaleyi tarihçi Sergey Stankeviç

⁸ Enerji konusunda böyle bir yaklaşımın uygulamaya aktarılmasının esas nedeni, Polonya'nın SSCB'ye enerji bağımlılığının sürekliliğini sağlamak yoluyla onun üzerindeki etkisini sürdürülebilmektir. Bu tarihlerde, Polonya'nın SSCB'ye elektrik konusunda da bağımlılığı dikkat çekmektedir. Bkz. (Battiata 1989).

aracılığıyla izinsiz bir biçimde yayımlatmayı başardığını ifade etmiştir (Lebedeva 2010).

Sovyet yönetiminin onayıyla olsun ya da olmasın 25 Mart 1990 tarihli yazı Lebedeva'nın deyişiyle bir "bomba etkisi" yaratmıştır (Lebedeva 2010). Bu olası oldubitti karşısında Polonya'da SSCB karşısında oluşabilecek duygusal tepkilerin büyük bir patlamaya yol açmasından çekinen Gorbaçov, NKVD'nin Katın katliamındaki rolünü resmi olarak kabul etmeye ikna edilmiştir⁹. İşin ilginç yanı, SSCB'nin Polonyalıların ölümündeki sorumluluğunu gösteren ilk sembolik adımların atılması için Alman radyo anonsunun yıldönümünün seçilmiş olmasıdır. 13 Nisan 1990'da Gorbaçov, Polonya Devlet Başkanı Jaruzelski'nin gerçekleştirdiği resmi ziyaret sırasında arşiv çalışmasının ilk verilerine dayanarak oluşturulan, NKVD tarafından infaz edilen bir grup Polonyalının listesini Polonya Devlet Başkanı'na ilemiştir ("On 13 April..." 2016). Aynı gün, Sovyet Resmi Haber Ajansı TASS'ta şu açıklamaya yer verilmiştir:

"...Yakın zamanlarda, Sovyet arşivci ve tarihçileri Kozelsk, Ostaşkov ve Starobelsk SSCB NKVD kamplarında tutulan Polonya askerleri ile ilgili belgeler buldular. Bu belgeler, Nisan-Mayıs 1940'ta bu üç kampta tutulan yaklaşık 15000 Polonyalı asker dışında kalan 394 kişinin Griazovets Kampı'na gönderildiğini gösterdi. Diğerleri, 'NKVD yönetiminin kontrolünde' Smolensk, Vorosilovgrad ve Kalinin bölgelerindeki kamplara gönderildi ve NKVD'nin hiçbir istatistikî kaydında bir daha görülmediler..."

Ulaşılan arşiv belgeleri bir bütün olarak düşünüldüğünde, Katın Ormanı'ndaki vahşette, Beria, Merkulov ve destekçilerinin doğrudan sorumluluğu olduğu sonucuna ulaşmak mümkündür.

Sovyet tarafı, Katın trajedisi ile ilgili derin üzüntülerini belirtir, bu olayın Stalinizm'in vahim suçlarından birini temsil ettiğini ilan eder..." (Prudnikova ve Çigirin 2011: 485).

Açıklamada, Stalinizm'in suçları vurgusunun yapılmasına rağmen NKVD'nin başındaki Lavrenti Beria ve Vsevolod Merkulov gibi daha alt düzey yetkililerin esas sorumluluğunun saptanması ve katliamda Stalin'in emri ile ilgili bir bilgiye yahut ifadeye yer verilmemesi Polonya'da Beria ve Merkulov'un infaz kararını kendi kendilerine mi verdikleri sorusunu gündeme getirmiştir. Bu bağlamda, Sovyet yönetiminin attığı bu yeni ve radikal adım, Polonya'da beklenen olumlu etkiyi yaratmak bir yana, Sovyet yönetimi ile ilgili şüpheleri daha da arttırmıştır (Gregory ve Siekierski 2008). Bu koşullar altında Gorbaçov yönetiminin Katın bağlamında attığı son adım 1990 yılının sonbaharında Sovyet Askeri Başsavcılığı tarafından Katın Katliamı hakkında soruşturma başlatılmasının sağlanması olmuştur (Guryanov 2012: 698).

⁹ İkna sürecinde dönemin Merkezi Komite Uluslararası Departman Başkanı Valentin Falin'in etkili olduğu ifade edilmektedir. Bkz. (Gorska 2010: 157).

Yeltsin Dönemi: Ekonomik Dönüşüm, Batıya Yönelişin Gerektirdiği SSCB Karşıtlığı ve Katın Açılımı

Henüz SSCB resmen dağılmamışken, 1991 yılının başlarında Boris Yeltsin, bağımsız RF hedefine toplumsal desteğin yüksek olduğunu kanıtlayabilmek amacıyla Moskova'da binlerce kişinin katıldığı bir yürüyüş tertiplemiş, 12 Temmuz 1991'de yapılan seçimlerin ardından ise cumhuriyetin demokratik seçimler sonrası göreve gelen ilk devlet başkanı sıfatını kazanmıştır (Carlisle ve Golson 2008: 108). Ağustos 1991 tarihli darbe girişiminin SSCB'de merkezi otoritenin zayıflığı algısını pekiştirmesinin ardından 8 Aralık 1991'de yapılan *Belavezha Antlaşmaları* ile SSCB dağılmış, RF bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmıştır.

Yeni bağımsız devlet RF'nin ilk dış politik yaklaşımı büyük ölçüde dönemin başbakanı Yegor Gaydar ve dışişleri bakanı Andrey Kozirev tarafından belirlenmiştir. Yegor Gaydar'ın 2 Ocak 1992'de uygulamaya koyduğu 'şok terapi' programıyla, hızlı bir şekilde kapitalist ekonominin kurumsallaşması amacıyla fiyatlar ve ticaretin serbestleştirilmesi, oluşacak talep yönlü enflasyonu dizginlemek için sıkı para politikasının uygulanması ve özelleştirmeler yoluyla mülkiyet ilişkilerinin dönüştürülmesi hedeflenmiştir¹⁰. Bu süreçte Batı'ya, ekonomik ve toplumsal dönüşüm için bir model, dönüşümün getireceği mali sıkıntıları telafi edebilecek bir kreditor ve aynı zamanda potansiyel bir yatırımcı gözüyle bakılmış, Batı'ya atfedilen bu önem nedeniyle Batı merkezli bir dış politikanın kurumsallaşmasına gayret edilmiştir. Bu politikanın en somut göstergelerinden biri, henüz 20 Aralık 1991'de Yeltsin'in, RF'nin Batı yanlısı duruşunu kanıtlayabilmek için (Felkay 2002: 189) NATO'ya, örgüte RF'nin üyeliğini "uzun vadeli bir politik hedef" olarak tanımladığı bir mektup göndermesi olmuştur ("İstoriya Vzaimootnoşeniy..." 2002; Friedman 1991).

Yeltsin yönetiminin Doğu Avrupa'ya bakışı da yönetimin Batı vizyonunun bir yansıması şeklinde olmuştur. Örneğin Kozirev, Avrupa demokrasilerini Sovyet mirasının üstesinden gelme ve yeni toplum inşa etme konularında doğal bir müttefik olarak tanımlarken, Doğu Avrupa devletlerini "Rusya'dan Batıya bir köprü inşasının en güçlü adayları" olarak değerlendirmiştir. Ayrıca, Doğu Avrupa devletlerinin pazar reformlarını yürürlüğe koyma ve demokratikleşme konusunda RF'den daha başarılı ve hızlı olacakları önkabulü, onların aynı yolu Rusya'da açma konusunda bir katalizör olarak değerlendirilmesine yol açmıştır. Doğu Avrupa açılımını, özellikle petrol ve diğer yer altı kaynaklarını Batılı pazarlara ulaştırmak isteyen yeni oluşan Rus özel sektörü de talep etmiştir (Kozyrev 2016).

Kozirev, Doğu Avrupa'ya yönelik geliştirdiği "köprü stratejisinin" başarıya ulaşmasının koşulunu şu şekilde ifade etmiştir:

"...[Köprü stratejisinin] uzun dönem başarısı, aynı zamanda bu ülkelerdeki hükümetlerin de hedefi haline gelen, yeni Rusya'nın Sovyet geçmişi ni kayıtsız şartsız kınamasını gerektiriyordu. Açıkça eski Sovyetler Birliği

¹⁰ Gaydar reformları ve dönemin Rus ekonomisi ile ilgili bkz. (Yapıcı 2010: 18-27).

uygulamalarının Moskova tarafından kınanmasını istiyorlardı...” (Kozyrev 2016).

Gaydar'ın ekonomi politikasının gerektirdiği ve Kozirev'in formüle ettiği Doğu Avrupa açılımının en önemli ayaklarından birini Polonya oluşturmuş, Polonya açılımında ise Katın Katliamı anahtar fonksiyonuna sahip olmuştur. Bu bağlamda, 15 Haziran 1992'de Yeltsin'in talimatıyla Devlet Başkanlığı Genel Sekreteri Yuriy Petrov, tarihçi Dimitriy Volkogonov ve RF Devlet Arşivleri Müdürü Rudolf Pichoje'nin de içinde yer aldığı bir komisyon kurulmuştur (Nikiforov 2010). Komisyonun çalışmaları sonrasında Katın Katliamı ile ilgili saptanan belgelerin kopyaları 14 Ekim 1992'de, Rudolf Pichoje tarafından Polonya Devlet Başkanı Lech Walesa'ya iletmıştır (Guryanov2012: 698).

Walesa'ya teslim edilen belgeler arasında *Paket No:1* (Bkz. Ek: 1) (“Paket No:1 s Pereçnem...” 1991) olarak bilinen dönemin NKVD başkanı Lavrenti P. Beria'nın Mart 1940 tarih ve 794/B sayılı kamplarda ve hapishanelerde tutulan Polonyalıların sayısını bildiren yazısı (Ek: 2) (“Dokladnaya Zapiska...” 1940), 5 Mart 1940 tarih ve 13/144 sayılı Politbüro kararı (Ek: 3) (“Vıpicka iz Protokola ...” 1940), ve KGB Başkanı T. Şelep'in 3 Mart 1959 tarih ve 0680 sayılı Hruşov'a gönderdiği mektup (Ek: 4) (“Zapiska Predsedatelya...” 1959) yer almaktadır.

Stalin'in ve üç Politbüro üyesi Voroşilov, Molotov ve Mikoyan'ın imzalarının bulunduğu Beria'nın Mart 1940¹¹ tarihli yazısında, hapishanelerde tutulan Polonyalılar, “Sovyetlerin düşmanları” olarak tanımlanmış, bu kişilerin karşı devrimci çalışmalarını sürdürdükleri ve Sovyet karşıtı kışkırtmalar içinde yer aldıkları vurgulanmıştır. Savaş mahkûm kamplarındaki toplam esir sayısı 14736 olarak bildirilmiş, bu kişilerin % 97'den fazlasının Polonya milliyetinden olduğu bilgisine yer verilmiştir. Bu kişilerin infazlarının vurularak gerçekleştirilmesi önerilmiştir.

5 Mart 1940 tarih ve 13/144 sayılı Politbüro kararı ise Beria'nın önerisinin kabulü anlamına gelmektedir. Kararda savaş mahkûmları, mahkûmların suç eylemleri ve toplumsal statüleri hakkında genel bir çerçeve çizilip, infazların vurularak gerçekleştirilmesi emri verilmiştir. KGB Başkanı T. Şelep'in 3 Mart 1959 tarih ve 0680 sayılı Hruşov'a gönderdiği mektupta ise 21857 Polonyalının infazının gerçekleşmiş olduğu bilgisine yer verilmekte ve öldürülenlerin tüm kişisel bilgilerinin ortadan kaldırılması önerisi gündeme getirilmektedir.

Bu gelişmenin ardından, 25-26 Ağustos 1993 tarihlerindeki Yeltsin'in Polonya ziyareti sırasında Yeltsin, “Kremlin'in geçmişin küstah taktiklerini terk ettiğini” ifade etmiş (Dahlburg 1993), Powazkowski Mezarlığı'ndaki Katın Anıtı'na çiçek bırakmış, Polonya'nın NATO'ya katılımı konusunda RF'nin bir çekincesinin olmadığını iletmıştır. İki devlet liderinin ortak bildirisinde, Katın'ın faillerinin cezalandırılacağı ve tazminat konusunda çalışmalar yapılacağı ifade edilmiştir. Ziyaret sırasında Polonya üzerinden Rus-

¹¹ Belgenin orijinalinde gün kaydı bulunmamaktadır.

ya'yı Batı Avrupa'ya bağlayacak bir doğal gaz boru hattının güzergâhı konusunda da Polonya ile anlaşmaya varılmıştır (Perlez 1993).

1994 ile birlikte, reformlarda başarısızlık, ekonomik liberalleşmeye artan tepki, Rus ekonomisinde Batıyla rekabet edemeyen geri teknoloji sektörlerin hâkimiyetinin sürmesi gibi faktörler Rus siyasetinde de etkisini göstermiştir. Bu süreç ilk olarak Gaydar'ın Aralık 1992'de başbakanlıktan azli neticesini vermiş ("Yegor Gaidar" 2009), Viktor Çernomirdin'in başbakanlığında devlet aygıtını birkaç yıl aranın ardından eskinin bürokratları kontrol altına alır olmuştur. Batı'ya açılmak isteyen bir lider, Batı karşısında şüpheli bir politik elit ile çalışmak durumunda kalmış, bu iç değişimin RF'nin Doğu Avrupa politikasındaki sonucu ise Batı yanlısı rejimlerle araya mesafe koyma politikasına tedrici bir dönüş olmuştur (Kozyrev 2016). Sonuçta, Aralık 1991'de RF'nin NATO'ya uzun vadeli üyelik hedefini açıklayan ve 25 Ağustos 1993'te Polonya'nın NATO'ya katılımı konusunda çekince ileri sürmeyen Yeltsin, 1 Ekim 1993'te iç faktörlerin etkisiyle ABD Başkanı Bill Clinton'a bir mektup yazıp, Polonya ve Çek Cumhuriyeti gibi Doğu Avrupa ülkelerinin NATO'ya üyeliğine karşı çıkacağını belirtmiştir. Yeltsin'in temsil ettiği Batıcılığın ve ekonomik liberalizmin RF'de gözden düşmesi, Yeltsin'i Katın konusunda yeni görüşler ileri sürmekten ve tazminat/faillerin cezalandırılması gibi konularda adımlar atmaktan alıkoymuştur. Örneğin 1990'da Sovyet Askeri Başsavcılığı tarafından Katın Katliamı hakkında başlatılan soruşturma, 1991'de SSCB'nin dağılmasının ardında Rus Askeri Başsavcılığı'na aktarılmış, Yeltsin'in görevi bıraktığı 31 Aralık 1999 tarihine kadar soruşturma bir ilerleme kaydedilmemiştir ("Europe Court..." 2013).

Putin/Medvedev Dönemi: Katın Konusunda Büyük Kopuşlar

Putin ilk dönemi, Yeltsin'in son dönemi ile bir süreklilik içinde olmuştur. Aralık 2000'de Sovyet Marşı'nı güfte değişikliğiyle yeniden milli marş haline getiren (Warren 2000), 2003'te SSCB'yi simgeleyen kırmızı bayrağı Rus Ordusu'nun bayrağı yapan (Jack 2006: 15), Nisan 2005'te SSCB'nin dağılmasını "yüzyılın en büyük felaketi" olarak tanımlayan Putin ("Putin: Soviet Collapse..." 2005), ilginç bir biçimde 2009 yılında Katın konusunda yeni bir açılım yapan lider olmuştur.

Putin'in Katın politikasını 2000-2007, 2008-2012 ve 2013-2017 arası üç dönemde incelemek mümkündür. 2000-2007 dönemi, Katın konusunun ya göz ardı edildiği ya da SSCB sorumluluğunun ancak çok dolaylı bir biçimde kabul edildiği dönemdir. 2008-2012 arasında Katın konusunda önemli bir dış politika açılımı gerçekleştirilmiş, bu bağlamda 2000-2007 döneminden büyük bir kopuş yaşanmıştır. 2013'ten itibaren ise Katın konusundaki geleneksel sorumluluğun kısmen kabulü yaklaşımına bir dönüş gerçekleşmiştir.

2000-2007: Eski-Yeni Avrupa İkililiğinden Yararlanarak Katın'da SSCB Sorumluluğunu Muğlaklaştırma Stratejisi

2000-2007 döneminde, Putin yönetimi genelde Katın konusunda bir inisiyatif almaktan kaçınmıştır. Putin, Katın konusuna konuşmalarında yer vermezken bu dönemde Katın konusundaki en önemli gelişme 2004 yılında Rus Askeri Başsavcılığı'nın almış olduğu bir karardır. 21 Eylül 2004 tarihinde Rus Askeri Başsavcılığı, suç isnat edilenlerin hayatta olmayışına bağlı olarak ceza davasını reddetmiş, üstelik ceza davasının reddi kararı ile birlikte soruşturmada kullanılan belgelerin açıklanmasını yasaklamıştır. Karar, yasağın bir süre sonra kaldırılmasına bağlı olarak alındığı tarihten birkaç ay sonra, ancak 2005 yılının mart ayında açıklanmıştır. Kararda "NKVD'nin birkaç üst düzey yöneticisinin, yetkilerini aşmak suretiyle cürümün faili oldukları" ifadesine yer verilerek, infazlarda politik bir saikin olmadığına hükmedilmiş, infaz edilen bireylerin kimlikleriyle ilgili kanıtların olmadığı gerekçesiyle öldürülenlerin listesine de yer verilmemiştir (Guryanov 2012: 699-700). Sonuçta, Katın Katliamı'nda Sovyet sorumluluğu kabul edilmekle birlikte, katliam emrinin kaynağının, yetkilerini aşarak bu yönde karar veren NKVD yöneticileri olduğu ve Stalin dâhil Politbüro üyelerinin bu konuda bir dahlinin olmadığı kararına varılmıştır. Başsavcılık, Katın'da öldürülenlerin bir listesini bu konuda kanıt yetersizliği gerekçesiyle yayınlamayı öldürülenlerin yakınlarının yargısal sürece müdahil olmalarının önüne geçmek istemiştir.

Eylül 2004'ten itibaren yargı kararlarıyla Katın konusunda SSCB'nin sorumluluğunun muğlaklaştırılmasının Polonya'da ve Doğu Avrupa'da 1999-2004 yılları arasında yaşanan büyük değişimleri takiben gerçekleşmesi dikkat çekicidir. Nitekim Polonya 12 Mart 1999 tarihinde Çek Cumhuriyeti ve Macaristan ile birlikte NATO üyesi olmuş, ABD'nin 2003 tarihli Irak müdahalesine Fransa ve Federal Almanya gibi Avrupa devletlerinin aksine destek vermiştir¹². Polonya'nın, 1 Mayıs 2004 tarihinde birçok Doğu Avrupa ve Baltık devleti ile birlikte Avrupa Birliği (AB) üyeliğine kabul edilmesi ise RF tarafından AB içinde ABD bağlamı bir bölünme sürecinin kurumlaşacağı şeklinde yorumlanmış ve bu çelişki beslenmeyi uman bir yaklaşımı gündeme getirmiştir.

Putin yönetiminin yeni yaklaşımının Katın ile birlikte ikinci uygulaması 2005 yılı Rusya-Polonya Et Krizi'nde görülmüştür. 2005 yılında RF yönetimi hijyen koşullarını gerekçe göstererek Polonya'dan et ve tarım ürünleri alımını durdurmuştur. Polonya üzerinde baskı kurarak Polonya dış politikasında değişiklikler yaptırmayı hedefleyen bu politika, Fransa ve Almanya gibi Avrupa devletlerinin "Eski Avrupa" refleksleriyle Polonya'yı savunma

¹² Bu durum, dönemin ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'i "Eski" ve "Yeni" Avrupa olarak Avrupa devletlerini ABD müdahaleciliğine karşı tavırları bağlamında ikiye ayıran bir söylem geliştirmeye itmiştir. Şu sözler Rumsfeld'e aittir: "Avrupa'yı Almanya ve Fransa'yı gibi düşünüyorsunuz. Ben öyle düşünmüyorum. Bence bu, "Eski Avrupa". Eğer tüm NATO Avrupası'na bakarsanız, ağırlık merkezinin doğuya kaydığını görürsünüz". ("U.S.: Rumsfeld's 'Old' and..." 2003).

konusunda kararlı olmayacakları varsayımına dayanmıştır. Ancak, Polonya'nın veto kartını kullanarak RF-AB ticaret görüşmelerini kesmesi ve bu sürece AB'nin verdiği destek RF'yi bu konuda ısrarlı olmaktan alıkoymuştur. Nitekim ancak Aralık 2007'da RF'nin Polonya'dan et ve tarım ürünleri ihracatına koymuş olduğu yasağı iptal etmesi üzerine AB, RF ile görüşmelere yeniden başlamıştır (Gvosdev ve Marsh 2014: 231). 2005 Et Krizi ve krize AB'nin verdiği cevap, AB içinde Polonya'nın etkinliğini ve Avrupa devletlerinin tahmin edilenin ötesinde bir birlik fikrine sahip olduklarını kanıtlayarak, Putin/Medvedev yönetimini Polonya politikasında önemli değişimler yapmaya sevk etmiştir.

2008-2012: Füze Kalkanının Gereksizliğini Kanıtlamak İçin Katın

Açılımı

Ağustos 2008'de beş gün süren bir savaş neticesinde RF'nin, Batıcı lider Mihail Saakaşvili'nin yönetimindeki Gürcistan karşısında kesin bir zafer kazanması, RF-Polonya ilişkilerinde de sonuçlar doğurmuştur. Dönemin RF devlet başkanı Dimitri Medvedev'in operasyonları durdurma kararını ilan ettiği tarihten ("Russia Ends..." 2008) iki gün sonra 14 Ağustos 2008 tarihinde Amerikan füze savunma sisteminin Polonya topraklarına yerleştirilmesi ile ilgili bir antlaşma yapılacağı bilgisi Polonyalı yetkililer tarafından basına sızdırılmıştır (Shanker ve Kulish 2008). Antlaşmanın resmi imza töreni 20 Ağustos 2008'de ABD Dışişleri Bakanı Condoleeza Rice ve Polonya Dışişleri Bakanı Radek Sikorski'nin katılımlarıyla gerçekleştirilmiştir. Tören sırasında Rice, sistemin İran ve Kuzey Kore gibi uzun menzilli füzelere sahip devletlerden tehditlere karşı yapılacağını ifade etmesine rağmen, RF, esas hedefin Rusya olduğu söylemine yer vererek Polonya'nın antlaşmayı imzalayarak kendini saldırıya açık hale getirdiğini belirtmiştir ("Poland and US Sign..." 2008).

Bu restleşmeyi takiben, dönemin RF devlet başkanı Medvedev, 4 Kasım 2008 tarihinde yapılan ABD Başkanlık seçimlerini Barack Obama'nın kazanmasının hemen ardından, 5 Kasım 2008'de Polonya sınırındaki RF'ye bağlı Kaliningrad bölgesine İskender Füzeleri yerleştirme kararını açıklamıştır ("Russia to Deploy..." 2008). Ancak ilerleyen günlerde, Obama'nın Orta Avrupa'ya füze savunma sistemi kurma planından geri adım atması halinde RF'nin İskender Füzeleri'ni Kaliningrad'a yerleştirmeyeceği garantisini vermiştir ("Medvedev: Ready to..." 2008).

Putin/Medvedev yönetimi, bu gelişmelerin ardından, Polonya'yı ikna etme yoluyla Obama yönetimini füze savunma sisteminden vazgeçirme stratejisine yönelmiştir. Polonya'yı RF'nin bir tehdit oluşturmayacağı konusunda ikna etme noktasında da Katın konusunu araştırmıştır. ABD füze savunma sisteminin Orta ve Doğu Avrupa'ya konuşlandırılması ile ilgili en fazla girişimde bulunan devletlerden birinin Polonya olduğu düşünüldüğünde (Zajac 2016: 114), RF'nin yeni stratejisinin mantığı netlikle ortaya çıkmaktadır.

Bu bağlamda atılan ilk adım, Eylül 2009'da dönemin RF başbakanı Putin'in Polonya ziyareti olmuştur. Dayanışma Hareketi'nin ortaya çıktığı Gdansk kentini ziyareti sırasında Putin'in 1939 Nazi-Sovyet Paktı'nı "ahlaki olarak kabul edilemez" olarak tanımlaması, geçmişin yanlışlarını kabullenmediğini söylemesi, güvenlik konusunda Polonya'ya sözlü garantiler vermesi ve Katın konusunda ortak bir tarih komisyonu kurulması fikrine sıcak bakması ("Poland Remembers..." 2009) RF'nin değişen Polonya politikasını açıkça ortaya koymuştur. Ancak Putin'in Polonya açılımı, Obama'nın 18 Eylül 2009'da füze kalkanı projesinin rafa kaldırıldığını ve İran'ın kısa ve orta menzilli füzelerine karşı yeni bir sistem üzerinde çalışılmaya başlandığını ifade etmesi (Baker 2009) ile tavsamaya başlamıştır.

Şubat 2010'da Ukrayna'da Rusya yanlısı Viktor Yanukoviç'in iktidara gelmesi, Polonya'da Rusya'dan tehdit algısını yeniden arttırmıştır. Artan tehdit algısının, füze kalkanını yeniden gündeme taşınması olasılığına karşılık 2010 yılının ortalarından itibaren Putin/Medvedev yönetimi yeni bir Polonya açılımı gerçekleştirmiş, bu kez açılımın merkezinde Katın konusu yer almıştır. Bu çerçevede ilk olarak 2 Nisan 2010'da *Rossiya Kultura* devlet televizyon kanalında Polonyalı yönetmen Andrzej Wajda'nın Katın Katliamı'nı Sovyetlerin işlediği fikrini yansıtan "Katın" filmi gösterilmiştir (Borodina 2010). İkinci olarak, Polonya Başbakanı Donald Tusk, katliamın yetmişinci yıldönümü anma etkinliklerine davet edilmiş, Tusk ve Putin Smolensk'te bir araya gelmişlerdir. Etkinlikler sırasında Putin'in totaliter bir rejimin işlediği suçların hiçbir şekilde meşrulaştırılmayacağı şeklindeki ifadesi resmi bir özür anlamına gelmemekle birlikte, olaylarda Sovyet sorumluluğunun kabullenilmesi olarak yorumlanmaktadır ("Prestupleniyam Totalitarnovo..." 2010). 10 Nisan 2010'da Polonya Devlet Başkanı ve Lech Kaczyński'nin de içinde olduğu 96 kişiyi taşıyan uçağın Smolensk havaalanı yakınlarında düşmesinin ardından, ilişkilerde sürpriz bir yakınlaşma gözlemlenmiştir. Bu ortamda, üçüncü açılım gerçekleşmiş, 28 Nisan 2010'da Yetsin döneminde Polonya'ya iletilen ve ekte yer alan dokümanlar, dönemin devlet başkanı Medvedev'in emriyle internet üzerinden yayımlanmıştır ("Russia Posts..." 2010). Dördüncü olarak, 26 Kasım 2010 tarihinde Rus Parlamentosu'nun alt kanadı *Duma*, RF Komünist Partisi'nin etkili muhalefetine ve karşı oyuna rağmen, İkinci Dünya Savaşı sırasında Polonyalıların Katın bölgesindeki kitlesel infazlarından Stalin'in ve diğer Sovyet yetkililerin sorumluluğunu vurgulayan bir karar almıştır "Russian Parliament Condemns..." 2010¹³. Karar, Polonya tarafında memnuniyetle karşılanmıştır. Örneğin Polonya Parlamentosu alt kanadı *Sejm* Başkanı Grzegorz Schetyna, bu gelişmeyi ikili ilişkilerin güçlendirilmesi yönünde önemli bir adım olarak değerlendirmiş ("Poland Welcomes..." 2010), Başbakan Tusk ise kararı RF hükümeti tarafından "cesur adımlarla" takip edilmesini umduğu bir jest olarak tanımlamıştır ("Polish Reactions to..." 2010). Beşinci olarak, Mayıs 2010'dan Temmuz 2011'e kadar geçen sürede Katın Katliamı ile ilişkili yak-

¹³ Kararın tam metni için bkz. ("O Zayavlenii..." 2010).

laşık 137 cilt belge Polonya'ya iletilmiştir ("IPN Received..." 2011). Son olarak Nisan 2012'de Rus Ortodoks Kilisesi Patriği Kirill, Polonya'ya bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Ziyaret sırasında Kirill ile Polonya Katolik Kilisesi Başpiskoposu Jozef Michalik, yayınladıkları ortak deklarasyonda, Polonya ve Rus tarihlerinin acı veren sayfalarını çözmeye amacıyla bahsetmişlerdir (Dempsey 2012).

2013-2018: Katın Konusunda Geleneksel Politikaya Dönüş

Katın konusunda 2008-2012 döneminde yaşanan tüm bu gelişmelere rağmen, Polonya tarafının konuyla ilgili birçok talebi Rus otoritelerince yerine getirilmemiştir. Faillerin tümünün kimlikleri açıklanmamış, katliama uğradığı iddia edilenlerin açık kimlikleri, bir tazminat yükümlülüğü oluşmasını engelleyebilmek amacıyla ilan edilmemiştir (Guryanov 2012: 696-697). Bu çerçevede, konu Katın'da hayatını kaybeden 15 Polonyalının yakınlarının başvurusu üzerine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) de gündemine taşınmış, AİHM 2013 yılında almış olduğu kararda, olayın Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) ilgili devlette yürürlüğe girmesinden önceki bir tarihte gerçekleşmesi nedeniyle AİHM'nin bu konuda bir karar veremeyeceğine hükmetmiştir. Ancak, RF'nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nden doğan yükümlülüklerine aykırı bir biçimde gerekli belgeleri paylaşma konusunda işbirliği yapmadığı saptanmasında bulunmuş ve bu gerekçeyle RF'nin mahkûmiyetine karar vermiştir ("Janovec ve Diğerleri/Rusya..." 2013: 10-13).

Polonya, 2013'te Ukrayna'da Rusya'ya yakın bir politika izleyen Viktor Yanukoviç'in devrilmesi sürecinde AB'nin yaklaşımının oluşumunda etkili bir aktör olmuş, bu bağlamda RF tarafından "ihtilal destekçisi" bir devlet olarak değerlendirilmiştir (Gotev ve Kokoszcyzski 2014). Mart 2014'te RF'nin Kırım'ı ilhak etmesi ise, Polonya'da RF'yi bir güvenlik tehdidi olarak değerlendiren yaklaşımı daha da ön plana çıkarmış (Easton 2014), bu durum Rus-Polonya ilişkilerini bozucu bir faktöre dönüşmüştür. Bu bağlamda, Polonya, Kırım'ın ilhakından Temmuz 2017'ye kadar, ordu modernizasyonu için 14.5 milyar doların üstünde bir bütçe ayırmış ve *Patriot* füze sistemi alımını içeren anlaşmayı ABD ile imzalamıştır (Ahronheim 2017). Dahası, 3 Nisan 2017'te Polonya Askeri Savcılığı, 2010 yılında Smolensk'te yaşanan uçak kazasında Rus hava trafik kontrolörlerinin kazaya sebebiyet verdiği ile ilgili yeni kanıtların olduğunu ileri sürmüştür ("Poland Accuses..." 2017).

Tüm bu gelişmeler RF'nin Katın politikasında da sonuçlar doğurmuştur. RF'nin Katın politikasındaki değişim, en belirgin bir biçimde Nisan 2017'de yapılan bir sembolleştirmede görülmektedir. Nisan 2017'de, Katın'da Polonyalıların mezarlarının olduğu bölgeye 1919-1921 yılları arasında Polonyalılar tarafından esir alınan Kızılordu askerlerinin insanlık dışı koşullarda yaşamak zorunda kaldığı ve onbinlercesinin bu süreçte hayatını kaybettiği iddiasına yer veren bir levha yerleştirilmiştir. RF Kültür Bakanı Vladimir Medinski'nin başında olduğu Rus Askeri Tarih Derneği tarafından yerleştirilen levhada, Polonyalıların Kızılordu askerlerini tuttukları bu

kampların “toplama kampları” olarak tanımlanması dikkat çekicidir (“Varşave ne Ponravilos...” 2017; “Polish Foreign...” 2017).

Sonuç

İkinci Dünya Savaşı sırasında Polonyalı savaş esirlerinin toplu katliamında sorumluluğun hangi devlete ait olduğu sorusu, *Berlin Radyosu*’nda bu kişilerin toplu mezarlarının bulunduğu dair anonsun yapıldığı 13 Nisan 1943’ten itibaren tartışılmaktadır. SSCB yönetimleri, Gorbaçov dönemine kadar 25 Ocak 1944 tarihli *Burdenko Raporu*’nu dayanak olarak almış ve katliamda sorumluluğun reddi politikasını tutarlı bir biçimde sürdürmüştür.

Gorbaçov yönetiminde SSCB’de, sözkonusu geleneksel yaklaşım terk edilmiş, bu bağlamda bürokratik merkezizetçiliği sınırlandırmak için merkezizetçilik ile özdeşleştirilen Stalin’i itibarsızlaştırma politikası kapsamında, Katın konusu gündeme taşınmıştır. Gorbaçov, aynı zamanda Polonya’da, serbest seçimler arifesinde komünistlere desteğin azaldığını gözlemleyerek, Polonya’nın komünist yönetiminin de gayretiyle radikal bir adım atmış ve Katın konusunu gündemine almıştır. Bu çerçevede, Gorbaçov Ekim 1988’de Katın’da katliamı simgeleyen bir anıt dikme kararı almış, ancak anıtın Polonyalılarla beraber Naziler tarafından Katın’da öldürülen Sovyet savaş esirlerinin anısına dikileceği açıklaması Polonya’da SSCB yönetimine tepkileri daha da arttırmıştır. Haziran 1989 seçimlerinde Dayanışma hareketinin beklenilenin de oldukça üstünde bir başarı elde etmesi, Gorbaçov’u, Polonya’nın tamamen kaybedilmemesi maksadıyla Katın’da Sovyet sorumluluğunun kabulü politikasına yönelmiştir. 13 Nisan 1990’da Gorbaçov, Polonya Devlet Başkanı Jaruzelski’nin gerçekleştirdiği resmi ziyaret sırasında NKVD tarafından infaz edilen bir grup Polonyalının listesini Polonya Devlet Başkanı’na iletmıştır. Aynı gün Sovyet Resmi Haber Ajansı TASS’ta NKVD’nin başındaki Beria ve Merkulov gibi daha alt düzey yetkililerin esas sorumluluğunun saptanmasında bulunulması, Polonya’da Stalin’in sorumluluğunun Gorbaçov yönetimince göz ardı edildiği biçiminde yorumlanmış, böylelikle Gorbaçov’un Katın politikası, Polonya’da istenen sonuçları vermemiştir.

Yeltsin döneminin ilk yıllarında Gaydar’ın 2 Ocak 1992’de uygulamaya koyduğu ‘şok terapi’ programı kapsamında Batı ile ilişkilere verilen öncelik, Polonya özelinde de sonuçlar doğurmuş, Polonya, hem Rusya’da liberal dönüşümü gerçekleştirmede bir model, hem de Rusya’nın Avrupa ile olan ticari ilişkilerinde bir köprü olarak değerlendirilmiştir. Bu çerçevede, Polonya ile ilişkilerinde güveni tesis edebilme amacıyla Yeltsin yönetimi tarafından Katın konusu araştırılmıştır. Yeltsin’in talimatıyla Katın Katliamı konusunda bir komisyon kurulmuş, komisyonun çalışmaları sonrasında Katın Katliamı ile ilgili saptanan belgelerin kopyaları 14 Ekim 1992’de Polonya Devlet Başkanı Lech Walesa’ya iletmıştır. Dahası, 25-26 Ağustos 1993 tarihlerinde gerçekleşen Yeltsin’in Polonya ziyareti sırasında yayınlanan ortak bildiriye Katın’ın faillerinin cezalandırılacağı ve tazminat konusunda çalışmalar yapılacağı ifade edilmiştir.

1994 ile birlikte, reformlarda başarısızlık, ekonomik liberalleşmeye artan tepki, Rus ekonomisinde Batıyla rekabet edemeyen geri teknoloji sektörlerin hâkimiyetinin sürmesi gibi faktörler Katın konusunun Yeltsin yönetimi tarafından ele alınış biçiminde etkisini göstermiştir. Yeltsin'in temsil ettiği Batıcılığın ve ekonomik liberalizmin RF'de gözden düşmesi, Yeltsin'i Katın konusunda yeni görüşler ileri sürmekten ve tazminat/faillerin cezalandırılması gibi konularda adımlar atmaktan alıkoymuştur. Bu dönemde, Rus Askeri Başsavcılığı, Katın konusundaki araştırmasını zamana yayarak, konuyu gündem dışına itmeye çalışmıştır.

Putin iktidarının ilk yılları Yeltsin iktidarının son yıllarıyla Katın politikası bağlamında bir süreklilik içinde olmuştur. 2000-2007 döneminde, Putin yönetimi genelde Katın konusunda bir inisiyatif almaktan kaçınmış, AB içinde oluşan Eski/Yeni Avrupa ikileminden yararlanarak, Almanya ve Fransa gibi devletlerin desteğini alarak Polonya gibi ABD ile yakın ilişki içinde olan Doğu Avrupa devletlerinin etkisini azaltma stratejisi izlemiştir. Stratejinin izleri Katın konusunda da görülmüştür. Bu çerçevede, 2004 yılında Rus Askeri Başsavcılığı, Katın Vakası'nda suç isnat edilenlerin hayatta olmayışına bağlı olarak ceza davasını reddetmiştir. Ancak 2005 yılında yaşanan Rusya-Polonya Et Krizi'nde, AB içinde Fransa ve Almanya gibi devletlerin açıkça Polonya'nın yanında yer alması, Putin yönetiminin stratejisinin başarısızlığını açıkça ortaya koymuştur.

Ağustos 2008'deki Rusya-Gürcistan Savaşı'nda RF'nin elde ettiği başarının Doğu Avrupa'da ve ABD'de yarattığı kaygı, bir Amerikan füze savunma sisteminin Polonya topraklarına yerleştirilmesi ile ilgili tartışmayı başlatmış, kısa süre içinde bu konuda Polonya-ABD arasında bir antlaşma imzalanmıştır. 2008-2012 arası bu dönemde Putin/Medvedev yönetimi, RF'nin Doğu Avrupa'ya yönelik saldırgan bir niyetinin olmadığını kanıtlama yoluyla füze kalkanından vazgeçilmesini sağlamaya çalışmıştır. Bu bağlamda, yeni bir Katın açılımı gündeme gelmiştir. Eylül 2009'da dönemin RF başbakanı Putin, Polonya ziyareti sırasında Katın konusunda ortak bir tarih komisyonu kurulması fikrine sıcak baktığını açıklamıştır. Ancak Obama'nın 18 Eylül 2009'da füze kalkanı projesinin rafa kaldırıldığını ifade etmesiyle birlikte Putin'in Katın açılımı tavsamaya başlamıştır.

Şubat 2010'da Ukrayna'da RF yanlısı Viktor Yanukoviç'in iktidara gelmesi, Polonya'da RF'den tehdit algısını yeniden arttırmış, sözkonusu algıyı değiştirebilmek için Putin/Medvedev yönetimi bir kez daha Katın açılımını gündeme getirmiştir. Bu çerçevede atılan en önemli adım, 26 Kasım 2010 tarihinde Rus Parlamentosu'nun alt kanadı *Duma*'nın, İkinci Dünya Savaşı sırasında Polonyalıların Katın bölgesindeki kitlesel infazlarından Stalin'in ve diğer Sovyet yetkililerin sorumluluğunu vurgulayan bir karar almasıdır.

2013'te Ukrayna'da Rusya'ya yakın bir politika izleyen Viktor Yanukoviç'in devrilmesine Polonya'nın desteği RF'de Polonya'ya, Mart 2014'te RF'nin Kırım'ı ilhak etmesi ise, Polonya'da RF'ye yönelik algıyı yeniden olumsuzla çevirmiştir. Bu iki gelişmenin etkisiyle, 2013 yılından itibaren, RF,

Katın konusunda sorumluluğu reddetme konusundaki geleneksel politikaya dönüş emareleri göstermektedir.

KAYNAKÇA

- ABARINOV Vladimir (1991). *Katınskii Labirint*, Moskova: Novosti.
- BAKER Peter (2009). "White House Scraps Bush's Approach to Missile Shield", *The New York Times*, <http://www.nytimes.com/2009/09/18/world/europe/18shield.html> (09.07.2017).
- AHRONHEIM Anna (2017). "Poland to Buy Israeli-Made Patriot Missiles", *The Jerusalem Post*, <http://www.jpost.com/Israel-News/Poland-to-buy-Israeli-made-Patriot-missiles-499233> (13.07.2017).
- BATTIATA Mary (1989). "Shevardnadze Suggests Warsaw Pact Changes", *The Washington Post*, 26 Ekim 1989, https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1989/10/26/shevardnadze-suggests-warsaw-pact-changes/c6ce8660-7202-46b5-b3d8-a97536b23db4/?utm_term=.9ff23c94708f (28.06.2017).
- BAZYLER Michael J. (2006). "The Role of the Soviet Union in the International Military Tribunal at Nuremberg", Herbert R. Reginbogin et.al, (der.), *The Nuremberg Trials: International Criminal Law since 1945*, Münih: K.G. Saur, 2006: 45-52.
- BORODINA Arina (2010). "'Katın' Andjeya Vaydiy v Gasudarstvennom Teleafire", *Kommersant*, <https://www.kommersant.ru/doc/1349893> (11.07.2017).
- BROWN Archie (1997). *The Gorbachev Factor*, Oxford: Oxford University Press.
- BURDENKO H. (1944). *Soobşeniye Spetsialnoy Komissii po Ustanovleniyu i Rassledovaniyu Obstoyatstv Rasstrela Nimetsko-Faşistskimi Zahvatçikami v Katınskom Lesu Voennoplennih Polskih Ofitserov*, TsK VKP (6).
- CARLISLE Rodney P. ve Golson, J. Geoffrey (2008). *The Reagan Era from the Iran Crisis to Kosovo*, Oxford: ABC-CLIO.
- CIENCIALA, Anna M. et al. (2007). *Katyn – A Crime without Punishment*, New Haven ve Londra: Yale University Press.
- DAHLBURG John-Thor (1993). "Yeltsin Hails New 'Era' as he and Walesa Sign Pacts", *Los Angeles Times*, http://articles.latimes.com/1993-08-26/news/mn-28212_1_president-yeltsin (03.07.2017).
- "Das Geheimnis der Polnischen Massengräber bei Katyn", *Die Zeit*, 9 Temmuz 1949, 23, <http://www.zeit.de/1949/23/das-geheimnis-der-polnischen-massengraeber-bei-katyn> (22.06.2017).
- DEMPSEY Judy (2012). "Why the Russian Patriarch's Visit to Poland is Important for Europe", *Carnegie Europe*, <http://carnegieeurope.eu/strategieurope/?fa=49122> (11.07.2017).
- "Dokladnaya Zapiska Narkoma Vnutrennih Del SSSR L.P. Berii İ.V. Stalinu c Predlojeniem Poruçit NKVD SSSR Rassmotret v Ocobom Poryadke Dela na Polskih Grajdan, Coderjaşihsy v Legeryah dla Voennoplennih NKVD SSSR i Tyurmah Zapadnih Oblastey Ukrainiy i Belorussii, Mart

- 1940 g., Podlinnik., RGASPI. F. 17. Op. 166. D. 621. L. 130-133.”, *Rusya Federasyonu Federal Arşiv Ajansı*, <http://portal.rusarchives.ru/publication/katyn/01.shtml> (01.07.2017).
- EASTON Adam (2014). “Poland and Baltic Feels Heat from Crimea”, *BBC News*, <http://www.bbc.com/news/world-europe-26526053> (11.07.2017).
- ETKIND Alexander et.al. (2012). *Remembering Katyn*, Cambridge: Polity Press.
- “Europe Court Criticizes Russia over Katyn Massacre Inquiry”, *BBC News*, 21 Eylül 2013, <http://www.bbc.com/news/world-europe-24605103> (03.07.2017).
- FELKAY Andrew (2002). *Yeltsin’s Russia and the West*, Westport: Praeger.
- FRIEDMAN Thomas (1991). “Soviet Disarray; Yeltsin Says Russia Seeks to Join NATO”, *New York Times*, <http://www.nytimes.com/1991/12/21/world/soviet-disarray-yeltsin-says-russia-seeks-to-join-nato.html> (01.07.2017).
- FRY, Michael Graham et.al. (2002). *Guide to International Relations and Diplomacy*, Londra ve New York: Continuum.
- FURR Grover (2013). “The ‘Official’ Version of the ‘Katyn Massacre’ Disproven? – Discoveries at a German Mass Murder Site in Ukraine”, *Socialism and Democracy*, XXVII (2): 96-129.
- GERTJEJANSSEN Wendy Jo (2013). “Volhynian Poles, Massacres of (1943)”, Alexander Mikaberidze (der.), *Atrocities, Massacres, and War Crimes – An Encyclopedia, Vol: 1, A-L*, California: ABC-CLIO: 692-693.
- GIBBS Joseph (1999). *Gorbachev’s Glasnost – The Soviet Media in the First Phase of Perestroika*, Texas: A&M University Press.
- GORSKA Joanna A. (2010). *Dealing with a Juggernaut – Analyzing Poland’s Policy towards Russia, 1989-2009*, Lanham: Lexington Books.
- GOTEV Georgi ve Krzysztof Kokoszczynski (2014). “Poland’s Stake in the Ukraine Crisis: Hawkish or Insightful”, *Euractiv*, <https://www.euractiv.com/section/europe-s-east/news/poland-s-stake-in-the-ukraine-crisis-hawkish-or-insightful/> (11.07.2017).
- GREGORY Paul R. ve Maciej Siekierski (2008). “Exhuming Secrets”, *Hoover Digest*, 3, <http://www.hoover.org/research/exhuming-secrets> (30.06.2017).
- GURYANOV Alexander (2012). “Current Status of the “Katyn Case” in Russia”, *Case Western Reserve Journal of International Law*, XLV (1&2): 695-702.
- GVOSDEV Nikolas K. ve Christopher Marsh (2014). *Russian Foreign Policy – Interests, Vectors, and Sectors*, Los Angeles: SAGE.
- “IPN Received 11 Volumes of Russian Files on Katyn Massacre – Warsaw, 7 July 2011”, *Institute of National Remembrance*, <https://ipn.gov.pl/en/news/508,IPN-received-11-volumes-of-Russian-files-on-Katyn-Massacre-Warsaw-7-July-2011.html> (11.07.2017).

- “İstoriya Vzaimootnoşeniy RF i NATO”, *Kommersant*, 15 Mayıs 2002, <https://www.kommersant.ru/doc/322003> (01.07.2017).
- JACK Andrew (2006). *Inside Putin’s Russia*, Oxford: Oxford University Press.
- “Janovec ve Diğerleri/Rusya – 55508/07 ve 29520/09 21.10.2013 Tarihli Karar [BD]”, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Mahkeme İctihadına İlişkin Bilgi Notu*, Ekim 2013, 167: 10-13.
- JASUDOWICZ Tadeusz ve Radoslaw Fordonski (2012). “Moscow Secrecy in the Katyn Massacre”, M. B. Szonert (der.), *Katyn – State-Sponsored Extermination*, Cleveland: Libra Institute: 11-22.
- KADELL Franz (1991). *Die Katyn-Lüge. Geschichte einer Manipulation. Fakten, Dokumente und Zeugen*, Münih: Herbig.
- KAHN Martin (2017). *The Western Allies and the Soviet Potential in World War II – Economy, Society and Military Power*, New York: Routledge.
- KAISER, Gerd (2002). *Katyn. Das Staatsverbrechen – Das Staatsgeheimnis*, Berlin: Verlag.
- KOZYREV Andrei (2016). “Boris Yeltsin, the Soviet Union, the CIS, and Me”, *The Wilson Quarterly*, <https://www.wilsonquarterly.com/quarterly/the-lasting-legacy-of-the-cold-war/boris-yeltsin-the-soviet-union-the-cis-and-me/> (01.07.2017).
- KRAMER Mark (2012). “What is Distinctive about Katyn; the Massacres in Context”, M. B. Szonert (der.), *Katyn – State-Sponsored Extermination*, Cleveland: Libra Institute: 7-10.
- LEBEDEVA Natalya (1989). *Bezogovorochnaya Kapitulyatsiya Aggressorov: İz Istorii Ftoroy Mirovoy Voyniy*, Moskova: Nauka.
- LEBEDEVA Natalia (1994). *Katyn: Prestuplenie Protiv Çeloveçestva*, Moskova: Progress Kultura.
- LEBEDEVA Natalya (2000). “Kak Bilo Raskrito Katinskoe Prestuplenie”, *Sivodniya*, <http://www.katyn.ru/index.php?go=Pages&in=view&id=466> (29.06.2017).
- LEDFORD Kenneth F. (2012). “Mass Murderers Discover Mass Murder: the Germans and Katyn – 1943”, *Case Western Reserve Journal of International Law*, XLIV (3): 577-589.
- MARESCH Eugenia (2010). *Katyn 1940 – The Documentary Evidence of the West’s Betrayal*, Stroud: The History Press.
- “Medvedev: Ready to Respond If U.S. Ends Missile Plan”, *Reuters*, 13 Kasım 2008, <http://www.reuters.com/article/us-russia-medvedev-idUSTRE4AC1OD20081113?virtualBrandChannel=10112> (09.07.2017).
- “Memorial Hatın”, *Belarus Cumhuriyeti Resmi İnternet Sitesi*, <http://www.belarus.by/ru/travel/belarus-life/khatyn> (27.06.2017).
- MILLER Robert S. (2012). *America’s Abandoned Sons – The Untold Story of Thousands of US Soldiers Secretly Murdered in the USSR*, Bloomington: Xlibris.
- “Natalya Lebedeva: ‘Mne Hoçetsya, Ştobıy Lyudi Osoznali, Şto ne Doljno Povtoritsya to, Şto Bilo pri Stalinizme i Daje pri Leninizme’”, *Uroki İstorii*, 25 Aralık 2012, <http://urokiistorii.ru/node/51657> (13.07.2017).

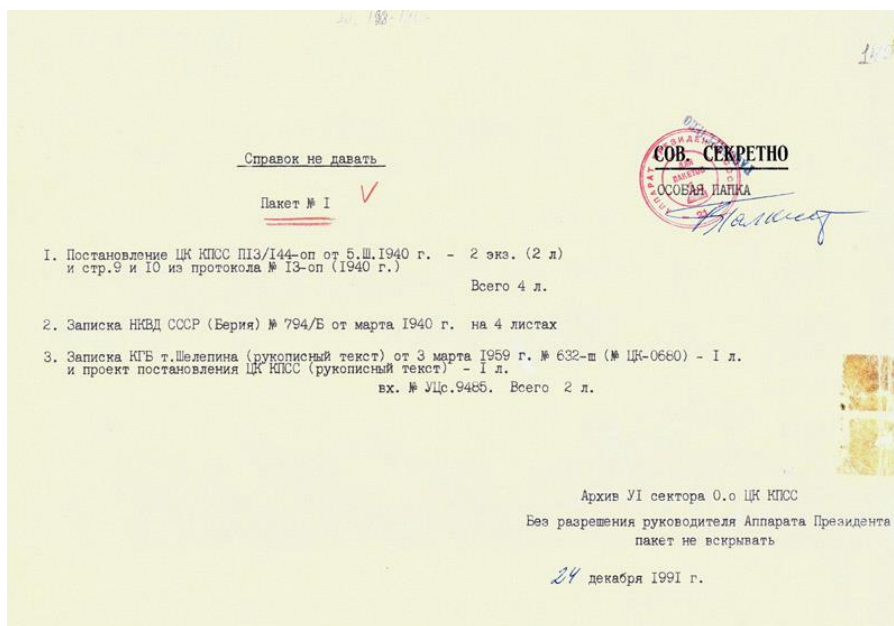
- NIKIFOROV İlya (2010). "İstoriya. Simbolicheskaya Katın", *Postimees*, <http://rus.postimees.ee/245251/istoriya-simvolicheskaya-katyn> (01.07.2017).
- "Nixon Sees Khatyn, a Soviet Memorial, not Katyn Forest", *The New York Times*, 2 Temmuz 1974, <http://www.nytimes.com/1974/07/02/archives/nixon-sees-khatyn-a-soviet-memorial-not-katyn-forest.html> (27.06.2017).
- NORTH David (1988). *The Heritage We Defend – A Contribution to the History of the Fourth International*, Detroit: Labor Publications.
- "NATO Confidential – 28 November 1989, DPA(89)1308", *Okrągły Stół*, http://okragly-stol.pl/wp-content/uploads/2015/11/1989-11-28_notatka_Mazowiecki_ZSRR.pdf (28.06.2017).
- "O Zayavlenii Gasudarstvennoy Dumiy Federalnovo Sobraniya Rassiyskoy Federatsii O Katinskoy Tragedii i Yiyo Jertvah", *Ofitsialnyy Internet-Portal Pravovoy Informatsii*, 26 Kasım 2010, http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&link_id=0&nd=102143155&intelsearch=&firstDoc=1&lastDoc=1 (11.07.2017).
- "On 13 April, Poland Commemorates the Day of Remembrance for the Victims of the Katyn Massacre", *Polonya Cumhuriyeti Dublin Büyükelçiliği Resmi Internet Sitesi*, 13 Nisan 2016, http://www.msz.gov.pl/en/p/dublin_ie_a_en/c/MOBILE/news/on_13_april_poland_commemorates_the_day_of_remembrance_for_the_victims_of_the_katyn_massacre (30.06.2017).
- "Paket No: 1 s Pereçnem Vlojennih Dokumentov. Ha Pakete Imeyutsa Grifiy 'Sov.Sekretno', Ocobaya Papka' i Zapis 'Arhiv VI Sektora O.o. TsK KPSS. Bez Razreşeniya Rukovoditelya Apparata Prezidenta SSSR Paket ne Vskrivat. 24 Dekabrya 1991 g.', Podlinnik RGASPI. F. 17 Op. 266 D. 621. L. 140", *Rusya Federasyonu Federal Arşiv Ajansı*, <http://portal.rusarchives.ru/publication/katyn/07.shtml> (01.07.2017).
- PAUL Allen (1991). *Katyn – Stalin's Massacre and the Triumph of the Truth*, New York: Charles Scribner's Sons.
- PERLEZ Jane (1993). "Yeltsin 'Understands' Polish Bid for a Role in NATO", *The New York Times*, <http://www.nytimes.com/1993/08/26/world/yeltsin-understands-polish-bid-for-a-role-in-nato.html> (03.07.2017).
- "Poland 1989 June-August Solidarity Victorious", *BBC News*, http://news.bbc.co.uk/hi/english/static/special_report/1999/09/99/iron_curtain/timelines/poland_68.stm (28.06.2017).
- "Poland Accuses Russians of Deliberately Causing Jet Crash", *DW*, 3 Nisan 2017, <http://www.dw.com/en/poland-accuses-russians-of-deliberately-causing-jet-crash/a-38270615> (11.07.2017).
- "Poland and US Sign Missile Defence Deal", *The Guardian*, 20 Ağustos 2008, <https://www.theguardian.com/world/2008/aug/20/poland.usa> (09.07.2017).

- “Poland Remembers World War Start”, *BBC News*, 1 Eylül 2009, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8230678.stm> (09.07.2017).
- “Poland Welcomes Russia’s Duma Katyn Statement”, *Sputnik News*, 26 Kasım 2010, <https://sputniknews.com/voiceofrussia/2010/11/26/35708199.html> (11.07.2017).
- “Polish Foreign Policy ‘Disappointed’ with Katyn Sign”, *Radio Poland*, 8 Nisan 2017, <http://www.thenews.pl/1/10/Artykul/301800>, Polish-foreign-ministry-disappointed-with-Katyn-sign (11.07.2017).
- “Polish Reactions to Russian Duma Resolution on Katyn Crime”, *Science in Poland*, 27 Kasım 2010, <http://scienceinpoland.pap.pl/en/news/news,377976,polish-reactions-to-russian-duma-resolution-on-katyn-crime.html> (11.07.2017).
- “Prestupleniyam Totalitarnovo Rejima net Opravdaniy – Putin”, *Ria Novosti*, 7 Nisan 2010, <https://ria.ru/politics/20100407/219092317.html> (11.07.2017).
- PRUDNIKOVA Elena ve İvan Çigirin (2011). *Katın, Loj, Starşaya İstoriy*, Moskova: Olma Media Grupp.
- “Putin: Soviet Collapse a ‘Genuine Tragedy’”, *NBC News*, 25 Nisan 2005, http://www.nbcnews.com/id/7632057/ns/world_news/t/putin-soviet-collapse-genuine-tragedy/#.WVki20Chqko (03.07.2016).
- ROSSILINSKI-LIEBE Grzegorz (2014). *Stepan Bandera: The Life and Afterlife of a Ukrainian Nationalist – Fascism, Genocide, and Cult*, Stuttgart: Ibidem-Verlag.
- “Russia ‘Ends Georgia Operation’”, *BBC News*, 12 Ağustos 2008, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7555858.stm> (07.07.2017).
- “Russia Posts Katyn Massacre Documents on Internet”, *Fox News*, 28 Nisan 2010, <http://www.foxnews.com/world/2010/04/28/russia-posts-katyn-documents-internet.html> (11.07.2017).
- “Russia to Deploy Missiles in Kaliningrad”, *China Daily*, 6 Kasım 2008, http://www.chinadaily.com.cn/world/2008-11/06/content_7178201.htm (08.07.2017).
- “Russian Parliament Condemns Stalin for Katyn Massacre”, *BBC News*, 22 Kasım 2010, <http://www.bbc.com/news/world-europe-11845315> (11.07.2017).
- “Russian President Eager to Talk with Obama”, *CNN*, 15 Kasım 2008, <http://edition.cnn.com/2008/POLITICS/11/15/missile.defense.russia/> (9 Temmuz 2017).
- Semidesyatiletıye Velikoy Oktyabrskoy Sotsialistiçeskoıy Revolyuytsii*, (1988). Moskova: İzdatelstvo Politıçeskoıy Literaturıy.
- SHANKER Thom ve Nicholas Kulish (2008). “U.S. and Poland Set Missile Deal”, *The New York Times*, <http://www.nytimes.com/2008/08/15/world/europe/15poland.html> (08.07.2017).
- “‘Sinatra Doctrine’ at Work in Warsaw Pact, Soviet Says”, *Los Angeles Times*, 25 Ekim 1989, http://articles.latimes.com/1989-10-25/news/mn-745_1_warsaw-pact (28.06.2017).

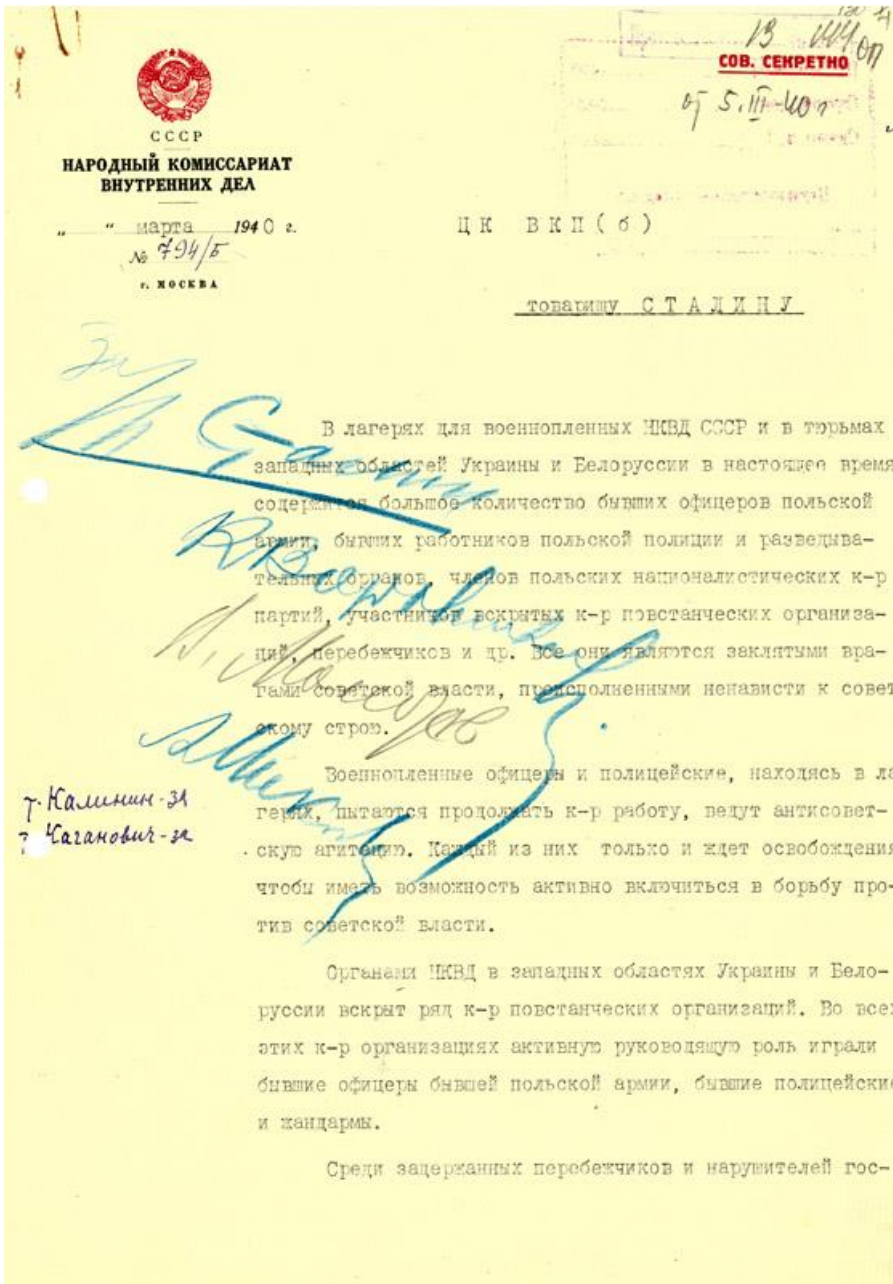
- “Solidarity – Polish Organization”, *Encyclopedia Britannica*, <https://www.britannica.com/topic/Solidarity> (28.06.2017).
- “Tadeusz Mazowiecki”, *The Telegraph*, <http://www.telegraph.co.uk/news/obituaries/politics-obituaries/10410241/Tadeusz-Mazowiecki.html> (28.06.2017).
- TAUBMAN Philip (1987). “Gorbachev Assails Crimes of Stalin, Lauds Khrushchev”, *The New York Times*, <http://www.nytimes.com/1987/11/03/world/gorbachev-assails-crimes-of-stalin-lauds-khrushchev.html?pagewanted=all> (27.06.2017).
- THACKER Toby (2009). *Joseph Goebbels – Life and Death*, New York: Palgrave Macmillan.
- “U.S.: Rumsfeld’s ‘Old’ and ‘New’ Europe Touches on Uneasy Divide”, *Radio Free Europe Radio Liberty*, 24 Ocak 2003, <https://www.rferl.org/a/1102012.html> (03.07.2017).
- “Varsave ne Ponravilos Čislo Jertv”, *Gazeta.ru*, 8 Nisan 2017, <https://www.gazeta.ru/social/2017/04/08/10616609.shtml> (11.07.2017).
- “Vıpicka iz Protokola No:13 Zacedaniya Politbyuro TsK VKP(6) ‘Vapros NKVD SSSR’ (Punkt 144), 5 Marta 1940 g., Podlinnik., RGASPI. F. 17. Op. 166. D. 621. L. 134.”, *Rusya Federasyonu Federal Arşiv Ajansı*, <http://portal.rusarchives.ru/publication/katyn/03.shtml> (01.07.2017).
- WARREN Marcus (2000). “Putin Revives Soviet National Anthem”, *The Telegraph*, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/russia/1377685/Putin-revives-Soviet-national-anthem.html> (03.07.2016).
- WILLIAMS Carol J. (2015). “Putin, Once Critical of Stalin, Now Embraces Soviet Dictator’s Tactics”, *Los Angeles Times*, <http://www.latimes.com/world/europe/la-fg-russia-stalin-model-2015-0611-story.html> (09.07.2017).
- YAPICI Merve İrem (2010). *Rus Dış Politikasını Oluşturan İç Etkenler*, Ankara: USAK.
- “Yegor Gaidar”, *Economist*, 17 Aralık 2009, <http://www.economist.com/node/15125467> (03.07.2017).
- Zajac, Justyna, *Poland’s Security Policy – The West, Russia, and the Changing International Order*, (2016). Londra: Springer.
- “Zapiska Predsedatelya KGB pri SM SSSR A.N.Şelepina N.C. Hruşovu o Likvidatsii Vseh Uçetnih Del Na Polskih Grajdan, Rasstrelyannih v 1940 g. S Prilojeniem Proekta Postanovleniya Prezidiuma TsK KPSS., 3 Marta 1959 g. Rukopis. GRASPI. F. 17 Op. 166 D. 621. L. 138-139.”, *Rusya Federasyonu Federal Arşiv Ajansı*, <http://portal.rusarchives.ru/publication/katyn/05.shtml> (02.07.2017).
- ZAWODNY, Janusz Kazimierz (1962). *Death in the Forest: the Story of the Katyn Forest Massacre*, Indiana: University of Notre Dame Press, 1962.

Utku Yapıcı

Ek 1: Paket No:1

Ek 2: NKVD Başkanı Lavrenti P. Beria'nın Mart 1940 Tarih ve 794/B Sayılı Yazısı

132 8
3.-

N.

Исходя из того, что все они являются закоренелыми, несправимыми врагами советской власти, НКВД СССР считает необходимыми:

О. П.
Вопрос НКВД СССР. Z

1. Предложить НКВД СССР:

- 1) Дела о находящихся в лагерях для военнопленных 14.700 человек бывших польских офицеров, чиновников, помещиков, полицейских, разведчиков, жандармов, осадников и тюремщиков,
- 2) а также дела об арестованных и находящихся в тюрьмах западных областей Украины и Белоруссии в количестве 11.000 человек членов различных к-р шпионских и диверсионных организаций, бывших помещиков, фабрикантов, бывших польских офицеров, чиновников и перебежчиков -
- рассмотреть в особом порядке, с применением к ним высшей меры наказания - расстрела.

II. Рассмотрение дел провести без вызова арестованных и без пред'явления обвинения, постановления об окончании следствия и обвинительного заключения - в следующем порядке:

- а) на лиц, находящихся в лагерях военнопленных - по справкам, представляемым Управлением по делам военнопленных НКВД СССР,

131 8

2.-

границы также выявлено значительное количество лиц, которые являются участниками к-р шпионских и повстанческих организаций.

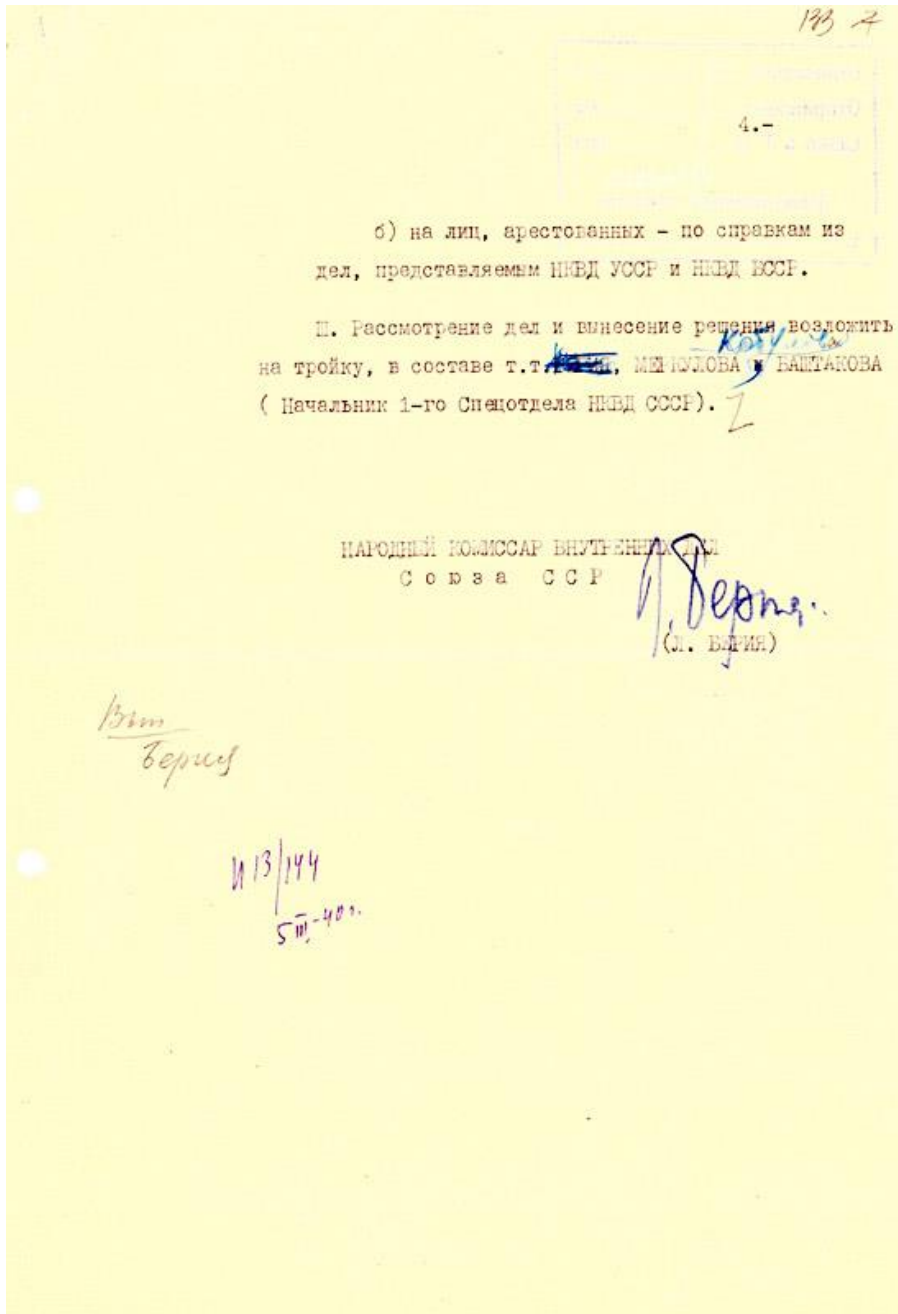
В лагерях для военнопленных содержится всего (не считая солдат и унтер-офицерского состава) - 14.738 бывших офицеров, чиновников, помещиков, полицейских, жандармов, тюремщиков, осадников и разведчиков - по национальности свыше 97% поляки.

Из них:

Генералов, полковников и подполковников	-	295
Майоров и капитанов	-	2.080
Поручиков, подпоручиков и хорунжих	-	6.049
Офицеров и младших командиров полиции, пограничной охраны и жандармерии	-	1.030
Рядовых полицейских, жандармов, тюремщиков и разведчиков	-	5.138
Чиновников, помещиков, ксендзов и осадников	-	144

В тюрьмах западных областей Украины и Белоруссии всего содержится 18.632 арестованных (из них 10.685 поляки), в том числе:

бывших офицеров	-	1.207
бывших полицейских разведчиков и жандармов	-	5.141
Шпионов и диверсантов	-	347
Бывших помещиков, фабрикантов и чиновников	-	465
Членов различных к-р и повстанческих организаций и разного к-р элемента	-	5.345
Перебежчиков	-	6.127

Ek 3: 5 Mart 1940 Tarih ve 13/144 Sayılı Politbüro Kararı

134 2

Подлежит возврату в течение 24 часов (Пост. ПБ ЦК от 5.V.27 г., пр. № 100, п. 5)
во 2-ю часть Особого Сектора ЦК

СТРОГО СЕКРЕТНО
(Из О. П.)

Всесоюзная Коммунистическая Партия (большевиков). ЦЕНТРАЛЬНЫЙ КОМИТЕТ

№ П13/144. Тов. Берия.
5 марта 1940 г.

Выписка из протокола № 18 заседания Политбюро ЦК от 193 г.

Решение от 5.И.40г.

144.- Вопрос НКВД СССР.

1. Предложить НКВД СССР:

1) Дела о находящихся в лагерях для военнопленных 14.700 человек бывших польских офицеров, чиновников, помещиков, полицейских, разведчиков, жандармов, осадников и тюремщиков, 2) а также дела об арестованных и находящихся в тюрьмах западных областей Украины и Белоруссии в количестве 11.000 человек членов различных к-р шпионских и диверсионных организаций, бывших помещиков, фабрикантов, бывших польских офицеров, чиновников и перебежчиков - рассмотреть в особом порядке, с применением к ним высшей меры наказания - расстрела.

II. Рассмотрение дел провести без вызова арестованных и без предъявления обвинения, постановления об окончании следствия и обвинительного заключения - в следующем порядке:

а) на лиц, находящихся в лагерях военно-пленных - по справкам, представляемым Управлением по делам военнопленных НКВД СССР,

б) на лиц, арестованных - по справкам из дел, представляемым НКВД УССР и НКВД БССР.

III. Рассмотрение дел и внесение решения возложить на тройку, в составе т.т. Меркулова, Рабулова и Вахтакова (начальник 1-го Спецотдела НКВД СССР).

СЕКРЕТАРЬ ЦК

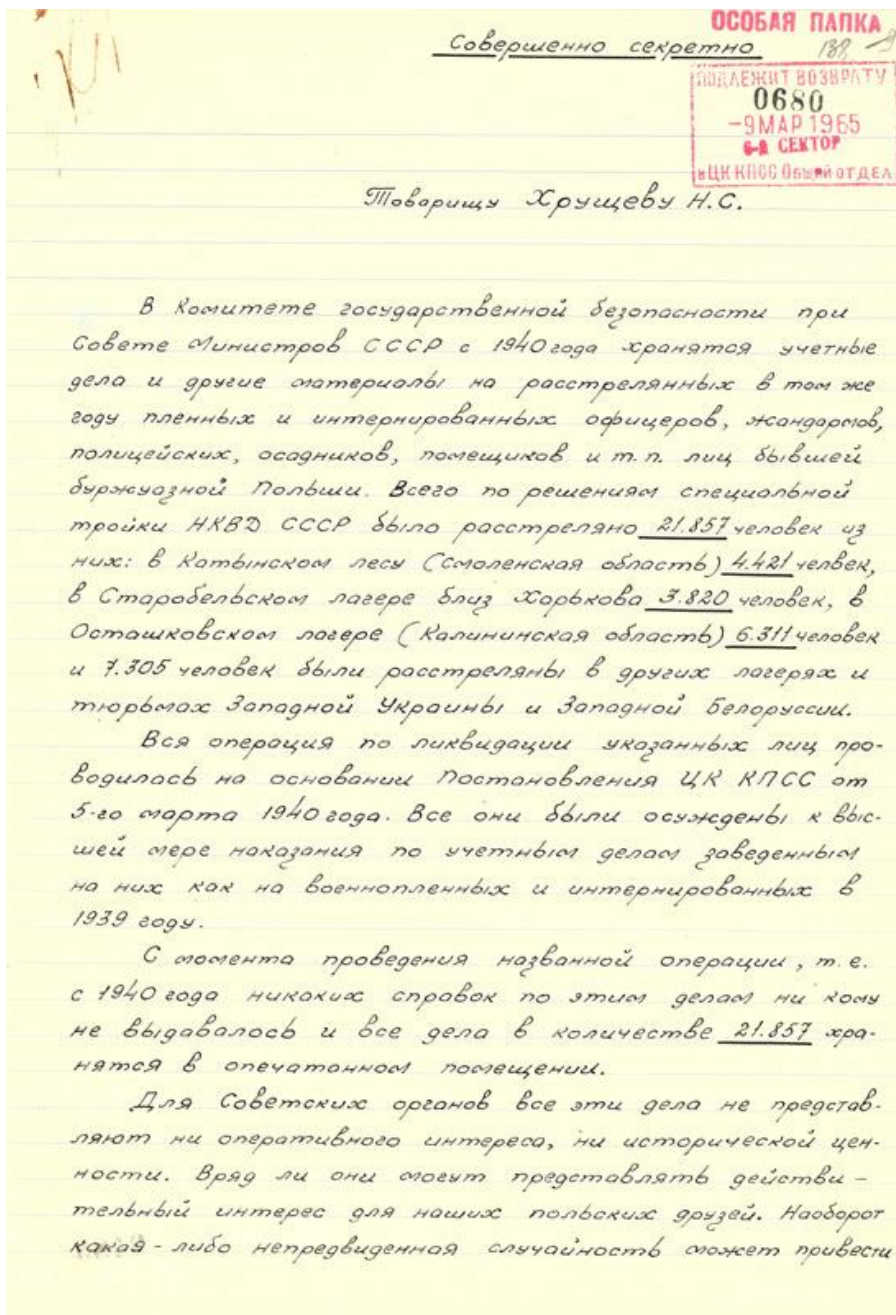
4нк

К сведению. Тем, получившим конфиденциальные документы, не следует передавать их лицам, не относящимся к делу, и не допускать к ним. Остатки и копии документов должны быть уничтожены в срок, установленный в документе, который является основанием к его выдаче. Осуществляет: Политбюро ЦК РКП (б) от ВУЦИ-24г.

Отпечатано	4 + 2	шт.
Отправлено	1 -	шт.
Сдано в Т.Д.	3-ому в виду	} не имеет для учета 15/10/99
	1-ому	
Дополнительно послано		

4/10/99. Браун + один листок.
24/10/99. м. Шелесту - архивный акт. лист.
Служба 27/10/99.
К.В.

Ek 4: 3 Mart 1959 Tarih ve 632 Sayılı Şelepın'ın Hruşov'a Gönderdiği Mektup

к расконспирации проведенной операции, со всеми неблагоприятными для нашего государства последствиями. Тем более, что в отношении расстрелянных в Катвнском лесу существует официальная версия, подтвержденная произведенным по инициативе Советских органов власти в 1944 году расследованием Комиссии именованной: «Специальная комиссия по установлению и расследованию расстрела немецко-фашистскими захватчиками в Катвнском лесу военнопленных польских офицеров.»

Согласно выводам этой комиссии все ликвидированные там поляки считаются уничтоженными немецкими оккупантами. Материалы расследования в тот период широко освещались в Советской и зарубежной печати. Выводы комиссии прочно укрепились в международном общественном мнении.

Исходя из изложенного представляется целесообразным уничтожить все учетные дела на лиц расстрелянных в 1940 году по названной выше операции.

Для исполнения стожущих быть запросов по линии ЦК КПСС или Советского правительства можно оставить протоколы заседаний тройки НКВД СССР, которая осудила указанных лиц к расстрелу и акты о приведении в исполнение решений троек. По объему эти документы незначительны и хранить их можно в особой папке.

Проект постановления ЦК КПСС прилагается.

Председатель Комитета Государственной
безопасности при Совете Министров СССР

А. Шелепин

3 марта 1959 года

А. Шелепин

20 9485 -59
65

М. 632-ш

